

STUDIU

ASUPRA

ELEMENTULUI GREC

ANTE-FANARIOT

IN

LIMBA ROMÂNĂ

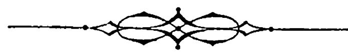
DE

GEORGE G. MURNU

LUCRARE PREMIATĂ

DE

Universitatea din Bucuresci

Facultatea de Filosofie şi Litere din Bucureşti
BIBLIOTECA CENTRALĂ

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, **F. GÖBL FII**

19, Strada Regală, 19

1894

-Áchi, *-àche*, *-àchie*. suf. servant à former certains diminutifs. Acest suf. se acață maĭ cu seamă la nume de botez avênd un ințeles micșurător saŭ desmĭerdător M. E. «*Iordache*» - C. D. B. 117 (1602); «*Iorgachi* Visternicul», «Gavriliță *Costachi*» Let. K. 328, 364. «Inaintea domnieĭ-meali credincĭos și cinstit Boĭerul domnieĭ meali *Iordachie* marele păharnic» Arch. ist. 241 (1619).- = cu suf. român. -uț, -iță, -ică etc.

- Ngr. - *άκης*, idem; - *άκης* dela diminut. ngr. - *άκι* (- *άκιον*) s. e.: *παιδάκι* (ον) copilaș; *τραπεζάκι*, mesuță. Astădĭ în sens ironic M. E.

***Acolisèsc** vb.: a se acolisi, s'accrocher à quelqu'un, ne pas laisser tranquille. Sin.: a se lega, a se alipi (în sens rĕu), s'attacher, se coller Cih. - Pr.² 31 l: «căndu să va *acolisi* unŭ omŭ de altul.» Let. K. 265 «ce se acoliséște Radul Vodă de acel sărac?» Idem Pr.³ 238. MR. *aculisèscu* (în «lângoarĭa aculisì oĭle») e termen special pentru boală.

- Ngr. ἀκολλῶ (= κολλῶ Vyz. ακολλησ -) idem (νὰ τοῦ κολλήσουν βεντοῦζαν εἰς τὴν ῥάχιν = să 'ĭ lipească o ventuză pe spate Vyz.).

***Ad** vedĭ *tad*.

***Adamànt** (pl.-urĭ), s. n.: diamant, pierre précieuse. Varlam (1643), M. E. II f. 53 *a* «acelŭ trupŭ tare ca de *adâmantŭ*...» Pr.³ 438 «*adamantŭ* ce să zice *diamantŭ* carele n'are tăĭare adecă nu să poate tăĭa.»

- Ngr. *ἀδάμας - αντα, ὁ* = Psl. adamantŭ, idem.

'Aer, s. m.: le suaire. Invelitoare a sfintelor daruri. Dos. Lit. la M. E. (1673) «ĭară popa vârându-șŭ mânele pre suptŭ *aer*....» C. D. B. 196 «*aeru* tot sârmă.»

- Mgr. ἀήρ, ὁ, idem. Transiția lui η în *e* dovedește că aparține bisericeĭ primitive române M. E.

***Afedròn** s. anus. Tetr. Cor. 34 «în mațe se amistuĭaște și *pre-afedron ĭase*.» Ib. 87. - Ἀφαιδρών, idem; Psl. *afedronŭ* latrina.

Afurisèsc vb.: excommunier, damner. - C. D. B. 137 (1604) «că amŭ pus și blestemŭ ca să fie *afurisit* și proclet.» Tot acolo în alt document (152, 1606) găsim în loc de sl. proclet «*anatima*». Pr.[3] 153 «pre niște oamenĭ ce-ĭ *afurisi* pre dreptate cum să cade, și pre leage arhiereul lor... și murind *afurisițiĭ* ĭară nu vrură să ĭa ĭertăciune și-ĭ îngropară..» Pr.[3] 183 «ĭară de va fi purtând haĭnele ce să zice rasele cu molitve, atuncĭ să-l *afurisească*.» - D'aci cu suf. sl. avem: - *Afurisànie* s. f.: excommunication. Pr.[3] «și de va fi un an într'acea *afurisanie*...» Maĭ găsim și forma «*afurisènie*»: Pr.[2] 261 «să nu se teamă de *afurisenie*.» Sin.: blăstem, anatima, proclet. - La MR. tot *afurisescu*.

- Dela mgr. ἀφορίζω (aor.: ἀφορισ - cu trecerea obicĭnuită a lui o neaccentuat în *u* la Românĭ); ne-a venit prin legisl. bisericească. Psl. afurisati, aforesovati, excommunicare.

Aghiàzmă s. f.: eau bénite. Pr.[1] 34 (idem 38, 54, 64) «și la prazdniculŭ sfințilorŭ apostolĭ să guste *aghiazmă*.» Pr.[3] 194 «ĭară în vrémea vĭețiĭ lor să le dea numaĭ *aghiazmă* și anaforă.»

- Mgr. ἁγίασμα, τό. Psl. aghiazma. MR. aghiazmă.

Agonisèsc vb. acquérir, gagner laborieusement. Sin.: câștig:

Cod. V. 46, 1-2 Circa 1550: «Eu cu multu prețu *agonisitŭ* aceasta cetate.»	Bibliea din 1668: «eu cu multâ sumâ amu *agonisitŭ* orașul acesta.»	Bibliea din 1668: «eu cu multă cheltuĭală politiĭa aceasta amŭ *câștigatŭ*.»

Și pentru cele spirituale: M. Costin (1670 - Gast. I, 206) «pentru acéĭa tot omul să nu să lenească - pre dumnedeu în suflet să *agonisească*.» - D'aci s. verbal: - *'Agonisire* și **agonisìtă* s. f.: acquisition, gain. - Avere, câștig. P.[1] (1640) 11 *recto* «ĭară de se va ispiti să ĭa ceva fără blagoslovenia preoților den be-

sérică sau fără lége, unii ca aceĭa anemica nu se închipuesc. numai furĭ de besérică. şi *agonisire* spurcată şi necredincioşĭ.» Let. K. 224 «că vra să ĭa *agonisita* tuturor, nu cu altŭ meşteşugŭ ce cu vărsare de sânge.» Idem 326 «ĭară inima *agonisiteĭ* lui am trecut-o la Cameniţa şi am datŭ la un prieten a tătânemeu şi deplin acea *avere* maĭ apoĭ la mâna luĭ Iordachi au venit.»

- Mgr. ἀγωνίζομαι (aor. αγωνιζ -), lupt. - In sl. *agonisovati* are înţelesul numaĭ de *a fi în agonie* Mikl. La MR. *agonĭa* ĭute *agunisèscu* grăbesc.. - Sub raportul înţelesului dar e produsul cugetăriĭ proprie românescĭ. Pe lîngă aceasta D. Haşdeu (M. E.) îl consideră ca *termen juridic.*

Aguridă s. f.: raisin vert, verjus; fruit aigre en général. In locul vechiuluĭ *acriş* M. E: Dicţ. Mss. bănăţean (1670) *Agresh.* Omphax. Uva cruda. Aguridă. Dicţ. sl. rom. din aceiaşĭ epocă (Mss. al Soc. arheol. din Moscova f. 126 l. M. E.): «fie-care poamă necoaptă să chiamă aşa, *aguridă*». Pr.[3] 439 «părinţiĭ au mâncat *acrimea* adecă *agurida*, ĭar dinţiĭ copiilor voştri au stripezit». Ib. «ce numaĭ pentru ceia ce au mâncat *agurida*....» - 'Αγουρίδα, idem. Probabil cuvêntul provine din contactul direct cu elementul comercial al Grecilor. - MR., Bulg. şi Alb. asemenea : agurida.

Amăgèsc vb. duper, séduire, tromper. Sin.: cu vechiul «măngăiu», înşel, ademenesc, farmec». Gr. Urechi (Let. K.) 228 «şi vĕdêndŭ Turciĭ pre Moldovenĭ că vor să moară, de cât să biruĭască cu multe meşteşugurĭ au nevoit să *amăgească* pre Moldovenĭ....». Dos. Sinax. (1683, M. E.) făcândŭ eĭ aşĭa, vădzu Irodŭ că 'l *amăgiră*...». D'aci: - *Amăgèu* (pl. eĭ) s. m.: séducteur, faiseur, charlatan. Sin. cu *amăgitor*, care funcţionează şi ca adj. pe când *amăgeu* e pur s. (M. E.: μαγευτής). N. Costin (Let. K.) 50 «pentru aceia Greciĭ sunt de neamul lor viclenĭ şi *amageĭ*». - *Amăgitor* adj. şi s.: celui ou celle qui trompe, qui dupe, qui séduit. - Sin.: înşelător. Varl. 1643, I f. 34 *a* : «aicé pre pământu-ĭ ĭaste şi inima şi găndulŭ şi toată nedéjdé şi avuţiĭa, care lucru ĭaste *amăgitorĭŭ*».

- Μάγος, ὁ, lat. *magus*, fermecător, înşelător, amăgitor. Dl. Haşdeu (M. E. *amăgesc*) susţine că e un împrumut bizantin

și-l urcă până în epoca romană comparându-l cu silicianul *ammagari*, cu acelaș înțeles, a cărui formă esplică îndestul pe-al nostru.

***Ambòn** s. m.: chaire, tribune sacrée. = Amvon Pr.[3] 336 «însă nimenea alt cineva să nu citească pe *ambon* fără numaĭ ceĭ ce sânt îmbrăcațĭ cu felon».

- Dela gr. ἄμϐων, ὁ, introdus prin polonĭ, M. E. La aceasta ne determină transiția gr. β în *b*. Dar transiția aceasta s'ar putea explica și ca o proveninţă grecească fără admiterea unuĭ îngredient strein. Căcĭ în ngr. grupul consonantic - μϐ - poate deveni - μπ - = mb: pgr. ἐμϐαίνω = ngr. μπαίνω, ἐμϐολιάζω = μπολιάζω, ἐμϐάλωμα = μπάλωμα etc. Totușĭ nu putem admite aceasta, căcĭ și în ngr. s'a păstrat, pe calea tradițiuneĭ, pronuncia maĭ veche *amvon*.

***Amfithalis**, s. né du même père et de la même mère. In opoziție cu *eterothalis*, care însemnează «din acelașĭ tată și de doă mumânĭ». - Introdus pentru un moment din legisl. bizantină : Pr.[3] 249,274 «*amfithalis* se chiamă cela ce ĭaste de un tată și de o mumă...».

- 'Αμφιθαλής, ὁ, frater germanus.

***Anàforă**, și *anàfură* s. f.: pain bénit. Bucătura de pâne binecuvântată ce după terminarea liturghieĭ se dă fie-cărui creștin care merge la biserică și stă până să finească liturghia L. M. - Pr.[1] 45 *recto* «ĭară aceĭa să nu între nice *anaforâ* să nu ĭa» Idem Pr.[1] 118. - Pr.[3] 194,161 «ĭară în vremea vĭeții lor să le dea numaĭ aghiazmă și *anaforă...*». Ib. 196,166 «*anafora* s'a făcut să se dea într'acest chip». - Rafail : Paraclis (Gast. I, 181,1661) «aicĭa nu grăĭaște de vițel, de vacâ, ce grăĭaște de darul luĭ Dumnedău, de sfânta cuminecăturâ și de sfânta *anafurâ....*».

- Mgr. ἀναφορά, ἡ, sacra oblatio, oblata hostia D. C. Dela Psl. anafora și nafora. Mikl. - MR. anàfură și nàfură. Ngr. ἀντίδωρο (ἅγιος ἄρτος).

Anàtemă s. f. anathème. Sin.: afurisenie, blăstem. Pr.[1] 51 *verso* «cineva călca acéstâ învățăturâ, *anatema* să fie». Pr.[3] 289 (săborul 5)» numaĭ ce dédéră *anathemeĭ* pre ceĭa ce învăța de tocméle ale luĭ Orighen. Arch. ist. 215 (1621) «să hie treclèt

și proclèt și *anàthima*». - *Anatemisèsc* vb.: anathémiser, prononcer l'anathème. A da pe cineva anatemeĭ. Pr.[3] 341, 7 (Tâlc) «și dacă șĭ vor *anetemisi* tot eresul..». Mineiul (Gast. I, 320, 1698) «și mergândŭ la săborulŭ cel mare ce s'au strîns la Nikea și ostenindŭ și nevoindŭ până în sfîrșitŭ înpreună cu părinții și oborândŭ pre Arie și pre soțiile lui, și *anatemisındu-i*, să întoarse ĭară la Larisa».

-'Ανάθεμα, τό. ἀνεθεματίζω (aor. αναθεματισ -). Psl. *anatema* idem.

***Anatolie** s. f. Asie Mineure, Turquie asiatique. - Se întrebuința mai ales în forma *Anadòl*. Pr.[3] 300 «un stareț prea sfânt, aflase spre părțile *Anadol* adecă ale *Anatolieĭ*». Idem Pr.[3] 390. - Let. K. 284 M. Costin «ce neputândŭ a-ș plinire gândul așa pre voĭe în Țarigrad, ș'au ales cale spre *Anadol*». Idem Let. K. 314».

- *Anatolie* derivă direct de la gr. ἀνατολή, iar *Anadol* de la turc. *Anadolu*. El. Turc.

***Anghel** (pl. - lĭ), s. m. : ange. Inger. Introdus în limba literară de cărturarĭ. Pr.[3] 294,378 «pentru-că acela dracul în tot chipul se închipuĭaște, și *anghel* să se facă, și călugăr și bărbat mirean...». Idem Pr.[3] 421.

- Ἄγγελος. Psl. Anŭgelŭ, idem. MR. anghel și f. anghelă.

Antifòn (pl.-oane), s. n. : antienne Ps. D. 428,119 *a* «cumŭ să cântă acmu la noĭ la utrănĭ dumineca înaintĭa sfinteĭ evangheliĭ cathizma acésta cu tlăcŭ, ce le dâcem *antifoane*... Dos. Lit. (1683) f. 38 s. 99 M.E.

'Αντίφωνον, τό, «vox reciproca». Psl. *antifonŭ*, idem.

Antimìs (pl. - urĭ, - e), s. n.: corporal, autel portatif. O bucată de pînză sau stofă păstrată, care se întinde pe altar sub potir sau sfintele darurĭ și care în lipsă de altar, poate să-l înlocuĭască. M. E.: Șépte Taĭne (1644) f. 39 b., Mitr. Dos. din Ardeal (1627) A. I. R. I, 101. Dos. Lit. (1683) f. 46 *a* : M. E. C. D. B. I, 201. Popa Ioan din Vințĭ : Diaconaru (1680 - Gast. I 244 : sfințitele vase : discosulŭ și potiriulŭ, procrovéțele și *antimisulŭ*».

- Mgr. 'Αντιμίνσιον, τ. Psl. antimisŭ M. E.

Aoràr și *oràrĭu* (pl. - e), s. m.: écharpe de diacre. *Aorarul* e pentru diacon ceea ce *patrafirul* e pentru popă M. E. - C.

D. B. I, 197,202 «*aorar* de sărma cu 4 canafi - Pr.[3] 414 *întreb. a 15* «de va avea chipul *orarĭuluĭ* să o poarte».

- Mgr. ὠράριον, τό, cu a protetic : aorar.

***Aposcorachință,** s. f. renvoi injurieux, action de vilipender. Ps. D. 83,37 «ce-mĭ trimite, Doamne, a ta socotință - să nu ducŭ de lungulŭ *aposcorachință*». - Tot acolo, în notă, Dosoft. îl esplică : «*Aposcorachință* sâ chĭamâ că-șĭ părăsĭaște corbulŭ puiĭ pănă-s cu fulgĭ albĭ, de nu-ĭ hrănĭaște, că nu să 'ncrĭade».

- Cuvênt făurit de Dosofteiŭ din gr. ἀποσκορακίζω [-ισμός] ad corvos sive in malam crucem abire jubeo, rejicio.

Apòstol (pl. lĭ), s. m. apôtre. Ucenic. Nume dat prin excelență celor 12 apostolĭ, pe când ucenic se poate aplica și la urmașiĭ acelora. Pr.[1] 63 direptŭ aceĭa și noĭ ca niște adeverițĭ binevoitorĭ și ucenicĭ sfințilorŭ *apostolĭ*.» Ps. D. 503 «și maĭ dédevărat acesta dar vecinilor tăĭ și *apostolĭ* trimițândŭ.» - **Apostolèsc* adj. apostolique. = Apostolicesc. Pr.[3] 355, 4 «și întorcîndumă către tocmeala *aposteleascâ*.»

- Απόστολος, ὁ. Psl. apostolŭ, idem.

Argàt (pl.-țĭ), s. m. valet, garçon qui travaille pour le compte d'un maître ou patron. Sin.: năimit = (MR. *păĭtuit* întrebuințat și de P. Maior, Ist. Rom. p. 3 ed. 1883) Const. D. (1698) f. 124 b: «precum léneșulŭ năimit sau *argat* de vréme ce mai de cu vréme fânŭ bunŭ nu strînge..» Context. grec: ὀκνηρὸς ἐργάτης. - Dos. Par. (1683) f. 58 b, Genes. XXII, 3 (M.E.) «inălâ asânulŭ său și cu sine doĭ *argațĭ*.» Context. lat. *duos pueros*, ĭar la Șerban Vodă, 1688: *două slugi*»: (M.E.) Let. K. 167 «cela ce nu avea voĭnicĭ de oaste, ci strîngea păstoriĭ din munțĭ și *argațiĭ*».

- Ngr. ἀργάτης, ὁ (Vyz.), ouvrier, manouvrier. Dela pgr. ἐργάτης «mercenarius»; idem Bulg. MR. Serb. argat. *A* inițial fiind și în cuvêntul grec, esplicarea lui e superfluă în forma românească.

Arh - și *arhi* - particulă de cuvênt care, puindu-se la începutul unui termen din ierarhia bisericească, arată gradul de superioritate: *arhanghel* (Gast. I 9.64.245) archange *arhidiacon* (Gast. I 158, 209) archidiacre; *arhimandrit*, archimandrite; *archiepiscop*, archevêque, *arhimitropolit*, métropolitain primas etc. - Gr. 'Αρχ - și ἀρχι - idem.

Arhierèu, s. m.: évêque, prélat. Sin.: Vlădică. Obicĭnuit *arhiereu*

să dice unui episcop fără eparhie; dar, ca termen general, orĭce cleric maĭ sus de arhimandrit și până la patriarh este arhiereu. In cronice *arhiereiĭ* stau totdeaúna maĭ presus de toțĭ boeriĭ M.E. - Pr.[1] 33 *verso*; Pr.[3] 182,21; N. Costin 52, M.E. - Dela: Ἀρχιερεύς, ὁ, idem.

Arhimandrit (pl.-țĭ), s. m.: archimandrite, abbé, prieur. Sin.: egumen și stareț, dar maĭ sus în ierarhia monacală. *Cheea înțelesuluĭ* (1678) Gast. I, 237 «*arhimandritul Cernigoruluĭ.*»
- Ἀρχιμανδρίτης, ὁ. Psl. arŭhimanŭdritŭ, idem.

***Aromát** s. n.: aromate. - Tetr. Cor. 178 «vineră la mormînt, purta ce gătise *aromate* și alte cu nusele.» Molitv. (1650-75) Gast. I 229 «în vrémé acéĭa și trecîndŭ sămbâta, maria magdalina și maria luĭ iacovŭ și solomiĭa, cumpărasă *aromat...*»
- Ἄρωμα, τό, idem.

Arvúnă s. f.: 1° arrhes. 2° tout ce qu'on donne au fiancé ou à la fiancée avant les noces. - Pr.[3] 197, 172 «Logodna și *arvuna*, povestesc tocmitoriĭ de lége,.. că și *arvunele* sânt asemene nuntelor ce vor să fie..». Se mai găsesce și forma: **aravònă*: Pr.[2] 6, *vi* «de se va tocmi vre-un lucrător și de va lua asupra sa să lucreze o viĭe și va lua și *aravonă* de la stăpân...». D'aci vb. - **Arăvonèsc,* donner des arrhes. A da arvună. Ps. Dos. 511 «ție bunătate mărturisim pentru toate, pentru intrările noastre în lumĭa acéstâ, și pentru eșirile carile ne *arăvonescŭ* nedejdile învieriĭ...» Și **arăvonisèsc.* Dos. Lit. (1683) f. 114 *a* (M. E.) «nedejdile nostre cĭale de înviere și de neputreda vĭață prin a ta nemințită făgadâ ni să *arăvonisescŭ...*».
- Pgr. ἀραβών, ὁ, arvună, arrhes; pe când în ngr. cu forma ἀρραβῶνα f. sau ἀρραβῶνας m., logodnă, fiançailles. De la *arvună* avem vb. posterior *arvunesc,* pe când de la aor. αρραβωνισ-, *arăvonisesc.* Aravonă ne-a dat *arăvonesc*, precum ***hirotonie***, ***hirotonesc*** - Pserb.: aravuna. Lat. arrhabo = ἀραβών.

***Aschitàc** și ***aschitén**, s. și adj.; ascète, ascétique. Călugărul care duce o vĭață cu totul retrasă : pustnic, schimnic, sihastru.

Dos. Syn. (1683) pref. - «prebodobniciĭ părințiĭ noștri, bogonosniciĭ săhaștriĭ, *aschitaciĭ.*» Pr.[3] (1652) 444 «era un *aschitén* carele strălucea în lume de bunătățile luĭ și de minunĭ ce făcea.»

Formațiune românească de la gr. ἀσκητὴς și ἀσκητικός idem.

Aspidă, s. f.: aspic. Un fel de viperă. Aproape sin.: năpârcă. Ps. Sc. 176,5 «Mânia lor ca chipul zmeului, ca *aspida* surdă ce astupă urechile sale.» Idem 301,13 «spre *aspidă* și vasiliscă calci, și calci leu și zmeulŭ. - Idem 454, 4 «ascuțiră limba sa ca a șarpelui, ĭadul (= nota marginală *veninuluĭ*) *aspideeĭ* suptu ustnele lorŭ» - Pr. Dos. 316,49 «pre vasiliscŭ și *aspidă* - veĭ îmbla ca pre omidă»: din «ἐπὶ ἀσπίδα καὶ βασιλίσκον ἐπιβήσῃς (Ψαλτ. ψαλμ. 90), ceĭa ce în Ps. Mss. Ión Viski din Hațeg (1697) se dice: «Pre leu fere nics o frike - și pre *aspis* vei umbla...» adecă forma nominativală în loc de: aspida (acc).

- Ἀσπίς, ἡ - ίδα ; psl. aspida. Ca și *vasiliscu*, *aspida* s'a introdus la Românĭ prin Biblie, devenind însă un cuvênt cu totul poporan, maĭ ales ca epitet de o ființă veninoasă saŭ foarte rea, căcĭ ca termen curat zoologic nu e precis M. E.

Aspru (pl.-ĭ), s. m. aspre, petite monnaie d'argent. Sin.: *ban* și *parà*, carĭ posedă afară de înțelesul general de *pecunia*, *argent*, și înțelesul special de «o monetă de aramă de cea maĭ mică valoare». - De argint: C.D.B. 154 (1606) «direptŭ 4,000 de *aspri* de argint.» In sec. XVII, 12 aspri = florin d'argint: Moxa (1620) 370 «să dé birŭ la anul unŭ florint de argintŭ, cum se zice 12 *aspri* sau 2 potronici de argint: Pr.[2] (1646) 8, ls. «ceia ce vorŭ fura plugŭ sau herŭ de plugŭ sau gĭugŭ, și de să vorŭ găsi, să socotéscă din ce zi s'au furatŭ pînă în ce dzi s'au găsit, de cè să plătească pre toată dzua câte 12 *aspri* cariĭ fac 2 potronici de argint, sau cât să va da unui omŭ ce lucrédă pre dzi». Va să zică 12 aspri corespondeau cu plata normală a uneĭ zile de muncă M. E. - Vyz. ἄσπρον, τὸ ἐλάχιστον νόμισμα τῆς Τουρκίας, τὴν σήμερον κατήντησεν ἰδανικόν (cea maĭ mică monetă din Turcia, care astăzĭ a ajuns ideală). Moneta numită *aspru* circula la Românĭ înainte de căderea Constantinopoluluĭ, după cum se găsesce în texte slavone relative la Românĭ. Vezĭ M. E. (Littré): ἄσπρον = *asper*, idem.

'Azimă (pl. e) s. f. : azyme, pain de pâques sans levaine. Max. Pelop.: *Lumina* (Gast. I, 1699) 330 «avemŭ și pentru *azime* osebire multă cu Latiniĭ ; căcĭ că eĭ facŭ sfînta ĭyturghie nu cu pâine dospită, ci cu nedospită». Pr.[3] 380,11 «aluaturile sau *azimele* ovreilor să fie scuĭpate». Ib. 337,37 «nicĭ o

împreunare n'are lumina către întunerec, drept aceĭa să nu prăznuĭască celea ce se obârșesc la praznicele lor cum am zice ca *azima*». Și *azimìt*, (pl. - e) s. n. - Tetr. Cor. 172 «vine ziua de *azimit*; întru ea cădé-se să tae Paștile». Ib. 104 «era paștile și *azimitele* prespre doao zile».

- Ἄζυμον, τό, pl. - ἄζυμα. și ἀζυμίτης, ὁ, festum paschatis apud Iudaeos; infermentatus (panis). Psl. *azimŭ-stvo* usus panis non fermentati Mikl.

C

Calànde pl. s. f.: calendes. Cuvênt introdus de pravilă: Pr.[3] 261,313 «*calande* să chiamă cele zece zile ale luneĭ deîntîĭ».

- Καλάνδαι, αἱ, lat. Kalendae s. calendae = νουμηνία.

Călùgăr (pl. - ĭ) s. m.: religieux, moine. - C. D. B. I, Chrisovul Sim. Movilă (1601) 109,9 «de câte orĭ au vêndut domniĭ bălțile, ĭară *călugăriĭ* tot au țănut jumĕtate dentr'acé baltâ». Pr.[1] (1640) 8 *recto*» să i prăzdnuim pre căruia cândŭ i va fi ḑioa, de dimănéțâ până sarași numaĭ mirenilor ce și *călugărilor* de în pustie». - Arch. ist. 233 (1656) «ĭar Vladica Evloghie și cu *călugăriĭ* de la Solca l'au schimbat». Ca formă neromânizată **călùgher* il găsim C. D. B. I, 128: «nicĭ să se plăngă *calugheriĭ* ot sfînta *monastire*». - Femininul de la *călugăr* e: *călugărìță*: Pr.[1] 95 *recto*: cine va curvi cu *călugărița* 9 ai și metanii 150 în zile». - D'aci subst. abstract, calitatea *călugărului*: - *Călugărìe*, s. m.: monachisme, moinerie. Gr. Urechi (Let. K. 209) «dacă au sosit Alexandru Vodă l'au semnatŭ la nasŭ și l'au datŭ la *călugărie*». Idem Pr. [1] 93 *verso*. De asemenea și adj. - *Călugărèsc*, adj.: monachique, qui appartient à un moine. Pr.[1] 93 *recto* «ĭară de seva lĕpăda *călugărul*, dentru viĭața *călugărească*...». - *Călugărèsc* vb. prendre le froc, le voile, devenir moine. Pr. [1] 12 *verso* «și cine va vré să se *călugărească* întro mănăstire de ceĭa ce petrecŭ pre acéle locure...».

- Mgr. καλόγηρος și καλόγερος, ὁ. Psl. calugerŭ, MR. călugărŭ idem.

Càmătă (pl.-c), s. f.: intérêt, usure. - Interes (dobîndă) prea mare

ce se cere pentru banĭ împrumutațĭ, interes ilegal M. L. *Camătă* în scrierile vechĭ = aslamŭ: Ps. Sc. (1482) 37, ps. XIV, 5 «argintul său nu déde într'*aslamŭ* și măzdă», care în Ps. Cor. (1577), 30 : e «argintul său nu déde întru *camăta*» iar în text gr. τὸ ἀργύριον οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ, de unde vedem că *camăta* la început = τόκος. Ps. Dos. 237, 71, 41 «prin *camătă* și pentru tot prețulŭ-le va scoate capulŭ cu giudețulŭ.» Pr.[2] 40 *f.* «când va da bărbatul banĭ cu *camătă* și încă mai vărtos când va asupri cu *camătă...*», care pasaj confirmă sensul primitiv al cuvêntuluĭ de *dobîndă legitimă*. - D'aci: -**Camătnic* (pl.-ĭ), s. n.: qui donne de l'argent avec intérêt, usurier. Cămătar. Totr. Cor. 133 «uîn *camatnic* avea datornicii». Pr.[1] 14 *verso* «popa neguțătorĭu sau *camatnicŭ*, ce va vrĭa sășu înmulțéscâ argintul luĭ...». De asemenea : - **Cămătnicèsc* vb.: faire l'usurier, exercer l'usure. Pr.[1] 15 *recto* «preotul sau diaconul de va *cămătnici*, orĭ să se lase de unele ca aceștĭa, sau să se scoață.»

- Mgr. κάματος, ὁ fatigue, gain, avantage, intérêt, prin Sl. *camata*, fenus, *camato*, τόκος, *camatŭnicŭ* fenerator. «Les Roumains et les slaves méridionaux ont reçu par le droit byzantin le mot *camata* = κάματος. Hașd. El. Turc. 15.

Cămilă, s. f.: chameau. Let. K. 229 «și l'au legatŭ de coadele a doă *cămile* și le-au slobozitŭ pren tabără de l-au sfărmatŭ..» Febr. Cor. 53, Zac. 95 (M. E.) «strecurațĭ țînțariĭ, e *cămile* înghițițĭ.»

-Καμήλα, ἡ, de la pgr. κάμηλος, ἡ. Psl. Camilŭ, idem.

Camilàvcă (pl.-e), s. f.: capuchon de moine. Coperământ de cap al călugărilor, așa numit pentru că de cele maĭ multe-orĭ este făcut din pĕr de *cămilă*~M. L. - Sin.: *potcap*, care e maĭ voluminos în partea superioară, pe când camilavca e cilindrică în toată estensiunea M. L; Pr.[1] 134 *verso* «călugărulu ce va petréce în mănăstire și va vré să dé unuĭ sărac mantiĭa lui sau *camilavca.*» - Ne întîmpină și forma **chemelavha*. Pr.[2] 68, xz, 2 «cela ce va eși den mănăstire fără de voia egumenuluĭ și de se va fi îmbrăcat în alte haĭne mireneștĭ și-șĭ va fi ascuns potcapocul și *chemelavha* și alte ca aceste, acesta să chĭamă hiclénŭ.» Ce representă *camilavca* în alegoria costumului bisericesc? Ne spune Pr.[3] 181,120 «ĭară *camilavca* închipuĭaște pentru măria deșartă adecă slava cea deșartă.»

- Καμελαύκιον, τό: Sl. cámilavca, idem.

Canòn (pl.-oane), s. n.: dogme, règle, canon; certains cantiques de l'église; pénitence. - Let. K. (Cron. pe scurt) 118 «și *canoane* cu care maĭ multŭ și maĭ slăvitŭ potŭ sta și să pot ocărmui.» Idem M. C. 323 «tocmaĭ în ḑioa cănd se cântă în biserică *canonul* Sf. Andreiŭ de la Critŭ.» Pr.[1] 12 *verso* «ĭarâ de vorŭ face cu neștiință, să ĭa *canon* și să se pocăĭască.»

- Κανών, ὁ. Psl. canonŭ idem.

Cărămidă, (pl.-ḑĭ) s. f. brique. - Let. K. (N. Costin) 42 «au făcutŭ doi stîlpĭ, unul de pĭatră și altul de *cărămidă.*» Idem 46 «scriindu-șĭ și săpându-șĭ toțĭ numirile sale pre pĭetre și pre *cărămiḑĭ...*»

- Κεραμίδα,ἡ, (dela pgr. κεραμίς-ίδα, κέραμος), tuile. Psl. Keramida, tegula. MR. la sud: chirămidă = κεραμίδα; la nord: čirnĭidâ = serb. čeremida.

***Catàra** s. f. malédiction, imprécation. - Venit prin Pravilă, în locul rom.: *blăstem.* Pr.[3] 152, 37 «carele are poruncă sau *catara*: adecă blăstemŭ, aceluĭa numaĭ ce i se ține înainte trupul întreg.» Ib. 368,110 «cine va ḑice că darul a lui dumneḑău ajută numaĭ ĭertarea păcatelor, ĭară n'are ajutorŭ și pentru celĭa ce vor să fie: acela de doă orĭ să fie supt *catara.*»

- Κατάρα, ἡ idem.

***Catàrgă**, s,f.: vaisseau, prison, bagne. - Lit. K. 296 «stătuse voĭa împărățieĭ pre toțĭ câțĭ veniseră cu Barnovski-Vodă orĭ să-i puĭe sub sabie orĭ să-i deĭe la *catàrgă.*» Idem Pr.[2] 24, *vi* și 43, *la*, *a*. - Pr.[3] 229, 243. Și mai târḑiu: Let. K. II, 155 «și l'au făcut căpitan de *catargă.*» Tot acolo *catarga* se esplică «*închisoare Banio* (*Bagna* si chiama la prigione dove si tengone gli schiavi in terra, Tommaseo).

- Κάτεργον, τό. Turc. Cadyrga, galère El. Turc. *Caterga*, tam Turcis quam Graecis hodiernis sunt triremes et galeae D. C. - Ngr. κάτεργο, bagne, temniță. Bulg. și serb.: caterga; catrŭga, art schiff, un fel de corabie.

Catastif și - ih (pl.-jĭ, - je, - ge, - șe), s. n.: registre, livre, code. C. D. B. I. (Catastif - mânăst. Galata) 192, 8 *i catastif* «Vistiernicul mare purta grija *catastișelor* țării.» Let. K. 138. La Polonĭ găsim (Let. K. 250) «slujitorĭ în *catastijĭ.*» Idem 314 rĕgistrovĭ (pol.) = *de catastije.* - *Catastif* sin.: cu *izvod*: Pr.[3] 17 cf «de

vreme ce datoriĭa nu va fi aleasă să se știe ce vor fi avînd *catastige* și *izvoade* îndesine...». Maĭ avem și diminutivul : *catastișel*, *răvășel*, *codichel*, *zapis* = *codicel:* Pr.[3] 253, 285 «de va face neștine carte și va lăsa niscare bucate sau fie-ce, carele vrea să scrie într'aceĭa sau alt lucru, ĭară apoĭ își va aduce aminte și altele bogate, atuncĭ scrie altă carte, și ĭa célea ce au lăsat de nu le-au scris în cartea cea deîntîĭ, atuncĭ aceĭa ce au scris maĭ pe urmă să chĭamă *catastișel* sau *răvășel.*»

- Κατάστιχον, τό. Lista, rollo, catalogo, Som. - Livre, liste d'un marchand, registre, Cih. - Proveninṭă directă prin relațiile comerciale și juridice.

Càthizma s. f.: les divisions ou les sections du psautier. La Ps. Sc. în loc de *cathizma* e românescul *șederé* (276). Ps. Dos. 428, 119 *a* «Poate hi că s'au fostŭ cîntînd în lĭagé vĭache la stepenele oltarĭuluĭ, acmu să cîntă acmù la noĭ la utrănĭ dumineca înaintĭa sfinteĭ Evangheliĭ *cathizma* acésta cu tlăcŭ ce le dzâcemŭ *antifoane.*»

- Κάθισμα, τό. Psl. *catısma* sectio quaedam Psalterii Mikl.

Chedru (pl.-i), s. m.: cèdre. Brad de Liban, un arbore conifer, însușĭ lemnul acestuĭ arbore Cost. - Ps. Sc. 85 XXVIII 5 «glasul domnului frănge *chedrii* și frănge domnul *chedrii* Livanului.» Ps. Dos. 434, 121 *a*: «adecă cumŭ la muntele Livanuluĭ *chedrii* fac *tămâe* în Ierosalimŭ jrătvâ lui Dumnedăŭ.»

- Κέδρος, ἡ; ngr. ὁ κέδρος, cèdre, espèce de génevrier, arbuste Vyz. = MR. gĭunépene (șnépăn). - Psl. *kedrŭ* cedrus. - Introdus prin cărțile bisericescĭ.

Chelàrĭu s. n.: cellérier, titre d'office dans les ordres monastiques. Le *cellérier* est un religieux qui a soin des provisions et de la nourriture du couvent Littré. Pr.[1] 131 *recto* «*chelarĭulŭ* sau trăpezariulŭ de vor lăsa niscare bucate cu nesocotință și să vor înpuțĭ și levorŭ lepăda că ĭatâ sŭntŭ de netrébâ».

- Κελλάριος, ὁ, Cellarius D. C. Psl. Kelarŭ idem.

***Cheravnòs** s. m.: foudre. Trâznet. - Cuvêntul a rămas din text. gr. și ne întîmpină numaĭ o dată: Pr. 451 «ĭar când să lovescŭ noriĭ atunce de va cădea foc deîn cerĭu și să se împreune cu fulgerul, atunce acel fulger vine pre pămînt și ce

află arde, carele să chĭamă *cheravnos*, adecă când zicem noĭ că trăznește pre fie-ce lucru».

- Κεραυνός, ὁ. Psl. *Keravŭnusŭ* fulmen.

Chilia, s. f.: celle, cellule de religieux. Incăpere de la o mânăstire sau chinovie în care șede un singur monah M. L. - Pr.[3] 145,11 «al doisprezecelea canon, al săboruluĭ de a șasĭa grăĭaște care preot are muĭare și se va face arhiereu acela să se despartă de dînsa și maĭ mult cu dînsa să nu șază nicĭ în *chilia* lui nicĭ într'alt locŭ».

- Κελλίον, τό, Soph.; ngr. κελλί Som. Psl. kelĭia κελλίον celle.

Chimval (pl. - e), s. n.: cymbale. Instrument musical. - Maĭ e și forma *țimbal*, înrîurire polonă din *cymval*. Ps. Dos. 497,150,17. «lăudațĭ cu bune vĭersurĭ - de *chimbale* într'alesurĭ»; și maĭ jos «în *țimbale* de căntare».

- Κύμβαλον, τό. Psl. Kimvalŭ, idem.

Chir, *Kyr*, s. indecl. monsieur. Prescurtare de la κύριος, dominus, care precedând numele propriĭ, a înlocuit la Românĭ, de la venirea în contact cu Grecĭĭ, pe sl. *jupan*. Astădĭ *jupân* și *chir* în sens ironic. - Ps. D. 9 «atuncea mĭ-aŭ scris sfinția sa tizul mĭeu, carele acum ĭaste în locul părinteluĭ Nectarie *Kyr* Dosofteĭ. Pr.[3] 205,191 «aduseră aminte de acesta lucru la săborul sfînt al sfîntuluĭ și a toată lumea patriarh *chir* Luca».

- Κύρ, Κύρης, Κυρός, pro Κύριος, dominus D. C. - Psl. Kirŭ idem.

Chit (pl. - țĭ), s. m.: baleine, «ogni grand pesce» Som. - Ps. Sc. 520 CLIX 78 «blagoslovițĭ maré și riurile făntănile și *chițiĭ* și toate ce se clătesc întru ape». Ps. Dos. 246,73,53 «pre *chitulŭ* ce goniĭa să 'nghiță-ĭ-aŭ zdrobitŭ capulŭ să să sâmță». Ib. 302,88,39 «tu smereștĭ *chitulŭ* din mare - de ĭ-aĭ pus belcĭug prin nare».

- Κῆτος, τό. Psl. Kitŭ, Kitosŭ, idem. Introdus prin cărțile bisericescĭ.

Chitră (pl. - e), s. f.: citronnier-cédrat; poncire. Un fel de lămâe mare și mirositoare, cu coaja groasă din care se face dulceață Cost. - Let. K. 10 și 60 «..de unt-de-lemŭ mare bivșug, și de poame de tot felul: *chitre*, năramze, alămâĭ și zaharŭ...».

- Κίτρον, τό. μῆλον μηδικόν Vyz. Psl. Kitrŭ idem.

Chivernisèsc vb. : administrer, diriger, gouverner, soigner. Popa Ioan din Vinți (1680 - Gast. I 245 - 46) «iarăș totŭ Dionisiĭ Glava θ' începături, pentru căci cu orănduială sfințită, maĭ înainte de alte céte, începŭ sfintele lor evangheliĭ, pentru căcĭ bună pornĭală îngerilor acéle dumneḑeeștĭ străluciri; îngeriĭ, pentru căci *chivernisescŭ* acĭa după noi erarchie». De aci : *Chivernisélă* s. f. : administration, gouvernement, soin. - Let. K. «118» dupre acestea dară, cu Voevoziĭ lorŭ și cu otcărmuitoriĭ ce de la Rîmŭ se trimiteaŭ și de acolo toată *chiverniseala* țăriĭ». - Idem 138 «tocmit-aŭ și boeriile marĭ sfat de *chiverniseală* țăreĭ....». Cant. Div. Lumiĭ (1698 Gast. I 326) «ĭată darŭ că nu robŭ, ce stăpîn lumiĭ tĭau lăsat; pre care după dumnezeeștile sale porunci, a o *chivernisi* ți se cade». Letop. Rom. și Mold. (Gast. I, 191), «eșit-au înaintĭa craĭului muma lui Roman Vodă, mătușa craĭuluĭ, aflîndu-să ea acolo, căreia îĭ dedése craĭul Kolomea de *chiverniséla* eĭ».

- Κυβερνῶ (aor. κυβερνησ -), idem. - *Chivernisela* e formațiune românească din *chivernisesc*. Cuvêntul e din directă proveninţă.

Chivòt (pl. - e) s. n. tabernacle, arche (de Noé). Ps. Sc. 435, CXXX, 8 «învie Doamne în răpaosulŭ tău, tu *Chivote* sfințiĭa ta». Ib. 365,15. - Pavel Ștefănescul: *Chronograf* (Gast. I, 148 (1650) «fără Ieremiĭa proroc după cuvêntul lui Dumneḑŭ, aŭ întrat în Sion, și au luat odoarăle și veșmîntele, adecă sfîntulŭ *Chivot*».

- Κιβωτός, ἡ. Psl. *Kivotŭ* arca.

***Cliros** s. m. : clergé. - Cler. - Pr.[1] 109 *verso* «înainte a tot *clirosulŭ*, să desfacă cărțile cele dumneḑeescĭ sfănta pravilă». - Let. K. 117 «eșindu-ĭ înainte departe de Roma, cu tot *clirosulŭ* Biséricei». Pr.[2] 26 *f. l.*, «așijdere de o va găsi că curvéște cu om din *clirosulŭ* biséricii». Și forma *clirŭ*: Dḑeĭasca Lit. Dos. (Gast. I. 240). - *Clìric* s. m. : clerc, ecclésiastique. - Pr.[3] 146,15 «arhiereiĭ și *cliriciĭ* cariĭ nu țin muĭerĭ pre lége, cariĭ își țin curăția, acelora să le slujască voĭnicĭ ĭară nu muĭerĭ».

- Κλῆρος, ὁ; κληρικός, ὁ. Psl. *clìrosŭ*, clerus; *cliricŭ*, cleri-

cus. - Introdus prin biserică. Ca și la Slavĭ, a rĕmas cu terminațiune greacă alăturea de : scopos, folos, cheravnos....

Coàlă (pl. - e) s. f. : feuille (de papier). - Let. K. 15 «că de am sta și a pomeni și a scri țările toate, câteva *coale de hârtie* s'ar maĭ lungi».

- Ngr. κόλλα, ἡ Vyz. Dela pgr. κόλλα, colle (par ce qu'elle [la feuille de papier] était collée, Cih.). - MR. coàlă și acoàlă. - Influență culturală.

Colivă (pl. - e) s. f. : „colybe : du bled cuit qu'on offre aux églises Vyz.; ĭar Cih.: gateau que l'on distribue aux funérailles à la mémoire du défunt». - Grâu fert ce se duce la biserică ca o jertfă, ca un prinos cătră sfințĭ, cătră cele sfinte Cost. - Pr.[1] 60 *verso* «preotul deivorŭ mănca feciorii luĭ prescurine căntate, sau *colivâ*..» - C. D. B. I, Catast. Galata (1588) 221 «1 tepsie de argintu de *colivă*». Pr.[3] 295,378 «și să facă și poménă cu *colivа*».

- Κόλυβον, τό, cu deosebire pl. τὰ κόλυβα (Suidas : κόλυβα, σῖτος ἑψητός = frumentum coctum). - Psl. colivo, idem.

***Comit** (pl. - țĭ), s. m. : Comète, comète à queue. Il găsim numaĭ într'un pasaj ca o rĕmășiță de influență culturală : Let. K. 230 (Gr. Urechi) «într'acesta anŭ s'au arătatŭ pre cerĭu stea ca coadă, *comitŭ*».

- Κομήτης, ὁ, idem.

Condèĭu (pl. - e), s. n. : plume à écrire. - Let. K. 9 «și maĭ sûnt țărĭ și maĭ mărunte, care le trec cu *condeĭul* pentru zăbavă». Ib. 101 «și cel ce este mănios într'un chipŭ întinde *condeĭul*, și cel ce nu, într'altŭ chipŭ îl oprește». Ib. 373. - Ps. Dos. 146,44,3 «limba îmĭ voĭ face *condeĭ* de scrisoare», în text. gr. κάλαμος.

- Mgr. κονδύλι, τό (ngr. κοντύλι) idem. Dela pgr. κονδύλιον dimin. luĭ κόνδυλος : articulation des doigts de la main, poing, main fermée Alex.

Cositòrĭu, s. m. : étain. Pr.[3] 265,328 «cela ce varsă céră, saŭ plumbŭ, *cositoriŭ*, saŭ carele leagă bărbatul cu muĭarea să nu să 'npreune.... acela anĭ 20 să nu să cuminece».

- Pgr. κασσίτερος, ὁ prin psl. : cositerŭ, stamnum. La ngr.

și MR. καλάι din turc. *calai*, de unde în rom. *calangiŭ*, spoitor de vase. El. turc. - Nsl. s. cositer.

Crin s. m. lis. - Tetr. Cor. 11 «socoțițĭ *crinul* satelor cumŭ crește neustininduse nece toarce». - Cant. Div. lum. (Gast. I, 325) «lumea darâ ca o grădinâ, într'însa oamenii ca niște florĭ, precum mărturisește Izrail va răzsări ca *crinul*».

- Κρίνον, τό. Psl. *crinŭ* lilium.

D

Dàscal (pl.-ĭ) s. m. : maître (d'école), précepteur, lettré, docteur. Sin.: învĕțător, cărturar : Tetr. Cor. 135 «rădicară eĭ grăiră: *Invĕțătoare, învĕțătoare.*» Let. K. 4 «acesta au avut de *dascal* și învĕțător.» Idem 139 «dic că începătorĭŭ și îndemnătorĭŭ acestuĭ lucru să fie fost Marco, Episcopul de Efes, carele ca un *dascal* au dat veste la toțĭ ca să nu primească nime acel săbor.» Idem 314 «pentru aceĭa bine dicea un *dascal.*» Idem 108 «pentru că dic *dascalĭĭ* și *înțelepțiĭ* că crud și tiranic lucru este și foarte fără de minte neștine să maĭ mustreze și să maĭ pedepsească pre unul ce în pedeapsă și în nevoĭe au cădut.» Paliĭa de Orăștie (1582 Gast. I 37) «Zacanŭ Efrem *dascalul* de dăscâlie..» - *Dăscăliță* f. lui «dascal» ; maîtresse (d'école). Pr.[2] «cela ce-șĭ va da fata la vre o *dăscăliță* muĭare pentru să o învețe...» - *Dăscălie* s. f.: enseignement, instruction, culture, doctrine. Let. K. 60 «acea țară (Italia) este scaun și cuĭb a toată *dăscălia* și învățătura.» Idem 104 «*dăscălia* au perdut, stăpănirea aŭ răpus, și de câte maĭ întîĭ au avut slave s'au desbrăcat.» Meletie: Cazan. (1644 Gast. I 110) «căț moare ĭarâ fără *dăscălĭa* scripturilor și fără de învățătura lor.» - *Dăscălèsc* vb.: enseigner, instruire. Pr.[2] 69 xf. «Când va îndemna neștine pre altul și'l întărâtă de'l mănie, sau îl *dăscăléște* de 'l învață să facă vr'o răutate, acela să chĭamă sfătuitor răutățiĭ.»

- Δάσκαλος, ὁ dela pgr. διδάσκαλος. Asimilarea lui δι e anterioară introduceriĭ luĭ în limba română. In ngr. e tot δάσκαλος și în MR. *dàscal.* Transiția lui *a* neaccentuat în *ă* e posterioară; în epoca anterioară fanarioților ne întîmpină maĭ târdiŭ (Gast.

Glos.) Insemnarea de «căntăreț» în această epocă nu să confirmă prin nicĭ un esemplu. E o influență culturală.

***Decàdă** s. f. : dizeine, division (d'histoire) en dix (livres). Il găsim numaĭ în *Cron anonimă* Let. K. 97 și 123, vorbinduse de istoria luĭ *Bonfiniu*, împărțită, după exemplul clasicitățiĭ, în *decade*.

- Δεκάς - άδα, ἡ, idem.

Diàcon, s. m. diacre. Gast. I 331 (1581) «și cu voĭa mitropolituluĭ marelui Serafimŭ noi o dédemŭ lui Coresi *diaconului*, ce era meșterŭ învĕțat într'acestŭ lucru.» - *Diĭaconŭ* : (Gast. I 37) *cuvênt pentru curâție* (1618) «ca să nu cadă în mustrare și în lanțul vrăjmașuluĭ *diĭaconiĭ* așijdere curațĭ.» Pr.[1] «ântâĭul mucenic Stefan, maĭ marele *diacon*, pomeniré să-i-o prăzdnuim.» Idem 11 *verso* «nice *diaconul* ceva să grăĭască sau să judecă pre popa a luĭ.» Și f. *diaconiță* : diaconesse. Pr.[3] 321, 19 «ĭară *diaconițele* décă se vor întoarce să nu cumva amestece întru hirotonie ce să se socotească întru mirenĭ.» Din *diacon* forma prescurtată: **Diàc*, s. m. écrivain. Paliĭa de Orăștie (Gast. I, 38) «de în mila lui Dumnedeu cu Șerban *diĭacŭ* meșterul mare al tiparelor și cu Marianŭ *diĭacŭ*...» Let. K. 148 «iară Leșiĭ, fiind de înșelăciune coprinșí, nu băgară în seamă, pînă au fugit un *diac* a luĭ Bogdan Vodă la oastea leșească de le-au spus.» De la *diacon* avem și s. colectiv : - *Diaconime*, corps de diacre. Dos. Lit. (1679 Gast. I 240) «pentru archiepiscopul nostru... cinstita preoțîme, în Hristos *diaconime* a totŭ clirulŭ și poporulŭ, Domnuluĭ să ne rugâmŭ.»

- Διάκονος, ὁ, διάκος, ὁ. Șain. Sem. 38 «Diaconul și dieacul vin din neogreaca : διάκονος, διάκος. Acest din urmă, de la sensul de *căntăreț*, trecu la acela de *scriĭtor*, întocmaĭ ca francezul *clerc* (= lat. *clericus*) cu aceleiașĭ transițiunĭ logice: popesc-învățat-scriitor.» Amĕndouă formele există și în psl. dijaconŭ, dijacŭ Mikl.; dar înțelesul de *scriĭtor* nu există nicĭ în gr. nicĭ în psl. Prin urmare această nuanță aparține procesuluĭ istoric al limbeĭ române. De observat e că în ngr. διάκονος nu există de cât ca restaurare literară. Singura formă e διάκος care fie direct, prin călugăriĭ fanarioțĭ, fie prin mediul bisericeĭ slave,

s'a introdus în limba română întâĭ cu sensul de *diacon* și apoĭ cu acel de «scriitor.»

***Diatacsie** s. f.: ordre, édit. Ne întîmpină numaĭ odată în Pr.[3] 141 «maĭ vru împăratul încă de maĭ făcu niște tocmirĭ cu multă trudă deîn tocmélile cele vechĭ: 170 Nearale și le puse deosebĭ că schimbâ pentru nunte și legea pentru *diatacsie* și pentru niște taĭne asemene acestora care le poruncise maĭ nainte marele Constantin.»

- Mgr. διάταξις, ἡ; διατάξεις: ita codicis justinianei libri laudantur ex Scholiaste Basilic.... quòd ex imperatorum *constitutionibus* confecti sint D. C.

Diàvol, s. m.: diable. Drac. - Pop. ghĭavol. - Ps. Rac. 212, 108 «puse spre el păcâtosulŭ și *dĭavoĭulŭ* să stea déderépta luĭ.» Pr.[3] 196, 166 «ĭară de va fi deîn lucrul *diavoluluĭ* să se afle cineva cu muĭarea luĭ în zi de praznic, acela să nu ĭa anaforă.» *Praxiul* (1569-75 Gast. I 11) «și amu și Mihailu Arhanghelŭ nu aduse hulâ diavoluluĭ.» - *Dĭavolèsc* adj. diabolique: Molitv. (1650 Gast. I 228) «zidĭul cel tare cărora năzuescu cătră tine înproșcâ, gonéște, depărtédâ toatâ *dĭavoleasca* facere.»

- Διάβολος, ὁ. Psl. dijavolŭ, Diabolus, corespondent ebraicului *satan*. Forma *ghĭavol* îndică origina cuvêntului. In ngr. pop. pronunțânduse *dĭàvol* (δγιάβολος), spiritul fonetic al limbeĭ române a făcut din el *ghĭavol*.

***Discos** s. m. disque, patène. Pr.[3] 172, 102 «și ĭară orĭ fiecine ceva îndrăzni de va lua vre un lucru să fie de treaba luĭ, sau va da altuĭa să slujască afară den bisérică, adecă mahramă sau poală sau sfeșnic sau *discos* sau și alte asemenea acestora; și noĭ după canonul apostolesc pre uniĭ ca aceĭa dămu-i afurisanieĭ.» *Prav. de Tărg.* (1652 Gast. I 161) «ĭarâ de va cădé zvézda dăpre *discos*, să fie oprită de liturghie.» Popa I. din Vințĭ: *Diaconariŭ* (1680 Gast. I 244) «suntŭ și alte odejdiĭ, carile trebuescŭ să le aibâ gata preutul.» - Sfințitele vase *discosulŭ* și potirĭulŭ.» C. D. B. I. Cat. Gal. 195, 78 «1 potir de argintu cu *discos*.» -

- Δίσκος, ὁ. Psl. discosŭ: discus in quo Graeci inter missae solemnia sanctum panem reponunt D. C.

Dògmă s. f. (pl.-e și - ate): dogme. Let. K. 123 «însă nicĭ este

dogmă a bisericeĭ carea cum vom vrea să nu credem.» Pr.[3] 314, 34 «nice episcopul să se rănduĭască adins eluș să facă întrebare pentru niscare *dogmate.*» Și în parentez *dogmate* se traduce prin «învățăturĭ ale légiĭ.»

- Δόγμα (pl.-ατα) τό. Psl. dogma idem. Pl. *dogmate* îndică o provenință directă grecească.

Drum (p. l.-urĭ-ure) s. n.: voie, chemin, route, marche, trouée Cih. Sin.: *cale.* - C. D. B. I, 254. D-l Hașdeu între glosele din limba slavă citează și următoarea (1579) : da se znae *hotarâle* selov *Lupșanului* ot *drumul Dărstovului* u velico Gorgan = să se scie hotarĕle satului Lupșanului de la *drumul Dărstovuluĭ* până la marele Gorgan», în care vedem că espresia românească «*drumul D.*» e fidel reprodusă. - Pr.[1] 39 *recto-verso* «ĭarâ alțĭ săntŭ slugi sau robi supt mai mari, ĭarâ alții negu-țĕtori de umblă pre *drumure....*» Eustat. *Prav. de Iași* (1694 Gast. I, 123) «celŭ nebunŭ, macarŭ că nu să va certa la nebuniile lui, de va face vre o greșalâ, ĭarâ totŭ nu să cade, să-lŭ slobozeascâ de totŭ să îmble pre *drumuri* slobod».

- Δρόμος, ὁ, cursă, drum. - Cfr. bulg. și serb. drumŭ, dromŭ. Alb. *drom.*

E

Eclisiàrh și **clisiàrhŭ* s. m. sacristain. Pr.[1] 131 «ĭară de va fi cu negrija *clisiarhuluĭ* lăsatŭ bisérica nemăturatâ...» - Forma *eclisiarh* nu ne întîmpină în nicĭ un pasaj, dar e neîndoelnic că a esistat, tocmaĭ precum a esistat și *episcopia* pe lângă *piscupia.*

- Ἐκκλησιάρχης, ὁ. Psl. ĭeclisiarŭhŭ și clisiarŭhŭ, de la care ne-a și venit în rom. *clisiarhŭ.*

'Eftin, *ĭèftin,* adj. bon marché, indulgent. = pgr. οἰκτίρμων: Cod. Vor. 134,10 «rebdare lu loru audịtu și sfrășitulŭ Domnului vădutu, că multu ĭaste milostivu și *eftinu*». - Ps. Sc. 279,85,15 și Ps. Cor. 236,25 «și tu Doamne Ḍeulŭ mieu *eftin* și milostivu în lungu rebdătoru și multu milostivu și dedevăru». Idem 332,102,8; 374,110,4. Pr.[2] 19 *cmg.* «acela ce va cumpăra un

lucru prea *eftin* de vreme ce va fi lucru scump, face prepus cum să fie de furat». Idem Pr.[3] 289,364. - *Eftinătàte* - **ìàță*, - **șig*, - **șug*, s. abstracte de la *eftin.*: indulgence.: Pas. Dos. 76,24,17 «aminte-ți ad de *eftinătate* - Doamne ce o aĭ cu bunătate». Idem 260,77,111. - Idem 224,86,153 «că și cu ale tale *eftințațe* - să cauțĭ cătră mine cu blândĭațe». - Ps. Sc. 158,50,3 «miluĭaște-me Dumnezeu după mare milă a ta, și după multe *eftinșigurele* tale cură fără legile mele». Idem 417,118,156; 468,144,9.- Ps. Cor. 134,50 «miluĭaște-mă, Doamne, după mare mila ta și după multe *eftinșugurele* tale».

- Εὐθηνής, εὐθηνία, abundance, prosperité Soph.; Serb. jevtin, jeftin; Bulg. jeftin, jeftinija. - Ngr. φτηνός. MR. eftinŭ, eftinătate. Fenomenul dispariției lui *e* inițial din ngr. φτηνός și a schimbăreĭ lui θ în τ, când îĭ precedează labiala φ (φθάνει = pron.: φτάνει) e destul de des în limba ngr. populară și indică o lungă distanță între φτηνός și εὐθηνής (- νός). - Rom. *eftin* dar păstrând inițialul *e* dovedește o vechime destul de îndepărtată. Opusul lui eftin e sl. *scump*. Sensul pe care cuv. *eftin* l'a căpătat în cărțile bisericescĭ de «iertător» «indulgent», e curat produs al cugetăriĭ româneseĭ.

Egùmen - **măn*, **igùmen*, s. m.: abbé, prieur d'un monastère. Sin.: cu sl. *stareț*. C. D. B. I, 110 (*întărire domnească* 1601) : «dat'am dumné-mé cartĭa dumni-méle cu învĕțătura dumni-mèle rugătorĭului nostru *egumănului* de Tismana și a tot săbòrul de acolo. «Cozma : *Amart. Sot.* (1692 Gast. I, 298) «atunce *egumănul* cercând cartea unde era scriș tot, au cunoscut că era și treĭ sute de anĭ». - *Let. Rom.* și *Mold.* (Gast. I 193) «și chemâ pre toți *egumenii* de la toate mănăstirile țărăĭ muntenești». Cozma : *Amart. Sot.* (Gast. I, 297) «că martur mi-i domnul, că gândesc, cum nu va fi trecut un cĭas de când am eșit din mănăstire, după ce am făcut utrăna, și era cutare *egumen* și stareț cutare». Pr.[1] 13 *recto* «episcopulŭ sau *igumenulŭ* sau fie și carele dentru rândulŭ preotescŭ». Idem 44 *recto* «deci desevorŭ tĕmpla maĭ vărtos a fi episcopĭ, sau *egumeni*, sau popi să se scoață».

- Ἡγούμενος, ὁ. Psl. igumenŭ, idem. - Transiția lui η în *e* de la cel dintâĭ e o dovadă de vechimea cuvêntului; pe când

igumen nu e de cât o provenință din chiar textul care a servit de bază traducerii pravilei romănesci (Govora).

'Elin (pl. - ĭ) s. m.: Hellène: paien, gentil. Sin.: idololatru, păgân, eretic. - Pr.[3] 364,80 «episcopul care va scrie moșteni eretici sau *elinĭ*, anatema». - Idem 371,127 «străinii de légea noastră ca ovreiĭ, ereticiĭ și *elinii*, uniĭ ca aceștia nu se primesc nicĭ la pârâle nicĭ mărturiile episcopilor». - *Elinèsc*, adj.: hellénique: qui appartient au paien, au gentil. Sin.: *etnicesc* (Gast. I, 344,2): - M. Costin (1620 Gast. I, 60) «dascali plini de toată înțelepciunea și știĭa filosofia toată și adîncul scripturilor *elineștĭ* și creștinești». - Pr.[3] 372 (Săbor 5) «și pre ceĭa ce asculta și se pleca dogmatelor lor adecă scripturiĭ și învĕțăturiĭ lor ca niște ucenicĭ ce ținea învĕțăturile a lui Orighen, cariĭ nu hulia nicĭ lăsa bărfélele *elineștĭ*». Idem 407,77 «și au jurat jurămănture *elineștĭ*».

- Mgr. ἕλλην, ὁ pagan, gentile, idolater Soph.; Psl. ĭelinŭ ἕλλην paganus.

Emisfèriu, s. hémisphère. Emisferă: jumătatea globului pămâutesc. Let. K. 111 «nu dic însă că toțĭ câțĭ astădĭ se află lăcuitorĭ într'acéstă țară, că sunt toțĭ Românĭ, că aceĭa nicĭ aŭ fost nicĭ éste într'o țară cât putem ști că sunt în *emisferiul* nostru.

- Ἡμισφαίριον, τὸ idem.

Engòlpiu (pl. - urĭ) s. n.: chaîne de poitrine, collier. Ornament purtat de prelațĭ și alte persoane din înaltul cler Cost. Pr.[3] 216,202 «întru sfîntul și marele post, nicĭ o legătură nu poate să se facă...., numaĭ aceasta ce știm că s'au făcut de doă orĭ în zilele sf. patriarh de la Țarigrad Chir Filoteĭ de mare nevoe, odată s'au făcut legăturĭ crucișĭ, ĭară altă dată au schimbat *engolpiurile* o parte cătră alta...». - Ἐγκόλπιον, τό, idem Soph.

Eparhia (pl. - ĭ), s. f.: diocèse d'un évêque. Ocolul, ținutul în care un episcop esercită o jurisdicție eclesiastică Cost.; Let. K. 137 «maĭ făcut-aŭ și al treile Episcop, la mănăstirea Rădăuțiĭ și *eparhie* i-au dat ținuturile din partea de sus, despre Țara Leșească». Pr.[2] 41,26 «alte pravile dzic să gonească pre hotru și să-l scoață dintr'acel oraș sau sat unde va fi făcând

hotrie, alte dzic să și-l scoată de pre locul și *eparhia* acelui județ». D'aci : - **Eparhian* adj. : diocésain. Eparhiot. Pr.[3] 318 (sf. săbor dentâĭ a toată lumea. Gl. 4) «pentru să se pue episcopul cu voĭa a tutulor *eparhianilor*».

- Ἐπαρχία, ἡ : districtus metropolitani D. C.; Psl. eparŭhija idem.

Episcòp s. m. évêque : Sin. : vlădică, arhiereu. - Let. K. 139 «maĭ făcut-au și al doilea *episcop*, după mitropolit, la sfânta mănăstire în oraș în Roman». *Propovedanie* (1600 - 1650 Gast. I, 140-41) «dup' acé apostolii herotonisiluĭ, de elŭ să bucurarŭ și-l puserŭ *episcopu* într'o cetate». Și *episcup*: Pr.[1] 11 *verso* «că nu se cade *episcupului* săș judece patriarhul său...»; idem 12 *recto* «*episcupul* să nu poftească dar de la herotonosie lui». - De aci : - *Episcopìe*, **piscupìe* s. f. : évêché. - *Geogr. Ardeal*, (1660 - Gast. I, 176) «mai nainte era mare loc și bogat și era loc de *episcopie*». - Ps. Sch. 367,108,8 «să fie ḑilele lui mici și *piscupia* lui se priiméscă altu».

- Ἐπίσκοπος, ὁ; ἐπισκοπή, ἡ. Psl. episcupŭ, episcupija, episcopŭ, piscupŭ.

***Epistolie,** s. f. lettre, épître. Sin. : scrisoare, epistolă. - *Apost. de Buc.* (1683 Gast. I 261) «...și după acéste *epistoliile* sfinților apostolĭ». Pr.[3] 143,4 «M. Vasile grăĭaște într'o *epistolie* ce au trimes către Diodor». Idem 146,15.

- Ἐπιστολή, ἡ. Psl. epistolija idem.

Erès (pl. - ése, - esurĭ), s. n. : hérésie. Rătăcire în materie religioasă condamnată de biserică Cost. - Pr.[2] 36,20 «pentru *erésele* bărbatului poate muĭarea să nu-șĭ despartă bărbatul numaĭ cu bisérica, ce și ea singură fără de voĭa nimăruĭ póte să se despartă de dănș și maĭ vrătos de o va fi el ispitit, sau de o và fi silit să o întoarcă despre credința eĭ cea bună a pravoslavieĭ spre *erèsele* lui. - Pr.[3] 200,182 zac. 2 «nu să poate socoti din doă lucrurĭ unul, oare carele va fi maĭ rău, *eresurile* sau precurvia?» - *Eresìe*, s.f. idem. Grecénu : *Marg.* (1691 Gast. I 290) «Cartea lui Meletie Sirig înpotriva *eresiilor* calvinești...». - *Erètic*, *ereticèsc*, s. m. și adj. hérétique. Pr.[1] 55 *recto* «și care cine va mânca cu Armeni sau cu Pavlikenĭ sau cu alți *ereticĭ* ori cariĭ....». Let. K. 207 «ca să poată stinge

numele cel rĕu a frăţine-său, şi ca să nu se arăte ceva abătut de la pravoslavie, pre toţĭ *ereticiĭ* den ţara să vrea să-i întoarcă orĭ să hie la legea pravoslavnică». (Pr.[2] 50 *verso* «deci săntŭ oare carii întru creştini ce ţinŭ lucru *ereticescŭ*». - **Ereticìa*, s. f. au lieu de *eres*, - *ie* : hérésie. Calitatea ereticului : Let. K. 234 «şi dacă aŭ venit în ţară şi s'aŭ aşezat în scaun, toată nedumnezeirea şi *ereticia* şĭ aŭ arătatŭ».

- Αἵρεσις, ὁ ; αἱρετικός. Psl. jeresŭ, jereticŭ, ereticĭscŭ idem.

***Eterothalis** s. m.: deux frères nés du même père et d'une autre mère. - Ca şi *amfithalis* introdus prin dreptul canonic bizantin în lipsa unor termenĭ corespundătorĭ : Pr.[3] 249 «ĭară de nu va avea frate de un tată şi de o mamă, şi va avea alt frate care va fi de un tată şi doă mumînĭ, atuncĭ îl moşteneşte frate-său carele să chĭamă *eterothalis* (şi *eterothalis* să chĭamă când sînt doĭ fraţĭ de un tată şi de doă mumînĭ)».

- Ἑτεροθαλής, ὁ, né d'une autre mère.

***Etnicèsc** adj. paien. Liturghie (Gast. I 344) «şi nu numaĭ céle creştineştĭ, ce încă şi céle *etniceştĭ* asémené învaţă.»

- Ἐθνικός. idem.

Exàrh, s. m. exarque. Demnitate inferioară patriarhuluĭ Cost. Mitropolitul Tîrgoviştei maĭ avea, pe lîngă cele-l'alte, şi titlul de exarh: Astfel în Prav. de Tărgovişte (1652 Gast. I 156) găsim pe «*Stefan*, mitropolit alŭ Tărgoviştei, *exarhulŭ* plaĭului şi a toată Ungrovlahia.» De asemenea în Cheĭa înţeleptului (1678 Gast. I, 236) «Varlaamŭ cu mila lui Dumnedeu arhiepiscopŭ i mitropolitŭ al Tărgoviştei şi alŭ scaunuluĭ Bucureştilor, *exarhŭ* plaĭuluĭ şi a toată Ungrovlahia.» - Pr.[3] 298 (sabor 2) «şi s'aŭ adunat la Ţarigrad 150 episcopĭ, şi avea *exarhŭ* săborului aceluĭa pre Timoteiŭ de la Alexandria.»

- Ἔξαρχος, ὁ. Psl. Exarŭhŭ.

Evanghèlie s. f.: évangile. Pr.[1] 96 *recto* «căş săntŭ fraţi sufleteştĭ ces pre sfănta *evanghelie*, căndŭ facŭ frăţie.» Pr. 374« şi să fie tare calea noastră după cum ne o au arătat cu luminătoriĭ şi dascăliĭ bisériceĭ îndreptând luminat dumnezeĭaşte urmele noastre şi pornindule cătră *Evanghelie*.» Arh. ist. 233 (1656) «şi ĭam întrebat cu gĭurămăntu mare şi ei aşé toţĭ pe sfănta *Evaneghelie* şi pre sfănta cruce.» - *Evanghelicèsc* adj.:

évangélique. Filotheiu: *Invățăturĭ creștineștĭ* (1700 Gast. I 337) «ce sîntŭ socotélele creștineștĭ, carele privescu numaĭ cătră adevărulŭ celŭ *evanghelicescu.*» - *Evanghelìst* (pl.-ștĭ) s. m. : évangéliste. Cor. Caz. (1579) Gast. I 26 «*Evanghelistŭ*». Catech. (1607 Gast. I 42) 126 «evangheliști.» Silvestru: N. Test. (1648 Gast. I) «știind că duhulŭ sfăntŭ au îndemnat *evanghelistiĭ.*»

- Εὐαγγέλιον, τό, εὐαγγελλιστής, ὁ. Psl. evangheliĭ, jevanghelije, jevanghelistŭ. Ngr. εὐαγγέλι și δαγγέλιο = MR. vangheliŭlu.

Evlàvie s.f.: dévotion, piété. Sin.: cucernicie, cuvioșie. Let. K. 117 «și ĭată dintr'însu mare parte Turciĭ o au supus și o stăpânesc, nepăzind încă nicĭ cele dreptățĭ și facerĭ de bine care maĭ dinainte vreme de maĭ mariĭ lor și de buniĭ de *evlavie* și de milostiviĭ împărațĭ puse în legĭ erau, și neclătit se păziau.»

- Εὐλάβεια, ἡ: divozione, pieta verso Dio, e santi Som.

***Evsevís** s. m. dévot, pieux. Sin.: evlavios. Let. K. 112 «în dilele dară a acestui *evsevis* împărat (Antonin).»

- Εὐσεβής, ὁ, idem Soph. Prin cale culturală.

F

Fàrmec (pl.-), s. n.: charme, sortilège, magie, maléfice, enchantement. Sin.: descântec, vrajă, vrăjitorie. Pr.[1] 29 *verso* «că facŭ *farmece* și vrăjĭ și pierd sufletele coconilor la vreme de naștere.» Idem 69 *recto* «preotul deva spune basme, saŭ seva ține de *farmece* și de *vrăjĭ...*» Idem 119 *verso* «cine poartă *farmece* și erbi la grumazii lui...» - *Fàrmec*, *fèrmec* vb.: charmer, ensorceller. Pr.[1] 119 *verso* «cine cumpără ceva și o *farmecă...* vrăjitori se chiamâ și înșelători.» Let. K. 44 «acest Ham s'au apucat de învățături diavolești și *farmece*, pentru ce-i s'au dis Zoroastel, precum anume au *fermecat* el pre tată său bét, cât au rămas Noe ca un famen...» - *Fărmecătòr*, s. m. ensorcelleur, magicien, enchanteur; *fărmăcătură* s. f.: l'action de charmer, de tromper: Pr.[2] 32 *di* «când un rănit va să se tămăduiască cu descântece și *farmece* atunce el ĭaste singur vinovat morți-ș... atunce de nevoe se va chema și *fermecătoare* sau *descântătoare...*» Ps. Rac. 104, 57

«veninulŭ lor ca veninulŭ șarpeluĭ ca al aspideĭ surde ce-șĭ a-stupă urechea sa, carea nu aude cuvêntulŭ *fârmâcâtorilorŭ*, *fârmâcâtura fârmâcâtorĭuluĭ* măestru.» Text - gr. : ἥτις οὐκ εἰσακούεται φωνῆς ἐπᾳδόντων, φαρμακοῦται φαρμακούμενος παρὰ σοφοῦ.»

- Φάρμακον, τό; Φαρμακία (-εία), ἡ, enchantement Soph.; Lat.: *pharmacus* magicien: postér. à Auguste (Theil). Cihac îl derivă de la ngr. Φαρμάκι poison MR. *fàrmac* idem; vb.: *ufàrmăc* sau *fàrmăc* empoisonner. Dl. Hașdeu îl alătură la stratul biz.: amăgesc (mag -), stafie, bosconesc etc. M. E.

Felòn (pl.-oane) s. n.: surplis du prêtre qui dit la messe. C. D. B. *Catast. Gal.* 200, 198 «3 *feloane* de adamască albe»; 200 «1 *felonŭ* de atlaz roșiu»; 201 «un *felonŭ* de adamască mohorîtă» etc.

- Φελόνιον, τὸ. Psl. felonŭ (vestis sacerdot.) penula.

Filosòf s. m. : philosophe, divinateur, sage, docte. Pr.[2] 53 *gl.* «de să va prileji neștine vre un *filosof* sau vre *un numărătorĭŭ de stele*, când va căuta în obrazul cuĭva, și de-ĭ va zice fur, nu să va certa ca un suduitor, pentru căce de i-aŭ zis fur, nu ĭ-au zis pentru să-l suduĭască ce pentru că-l au cunoscut cu *meșteșugul* său cum ĭaste fur.» Moxa: *Cronica* (1620 Gast. I 61) «elŭ dereptŭ să nu să spae boĭariĭ și să nu părăséscâ jocul, alergâ de sfărimâ o oglindâ ce era făcutâ de unŭ *filosofŭ*..» Evst.: *Prav. aleasă* (Gast. I 78) «Matheĭŭ au fostŭ eromonah învățat și *filosof*..»

- *Filosofïe* s. f.: philosophie: Pr.[3] 139 «..adecă cariĭ aŭ meșteșugit gramatichia, *filosofia* și vrăcĭuirea.»

- Φιλόσοφος, ὁ; Φιλοσοφία, ἡ. Psl. filosofŭ, filosofija.

Flègmă s. f.: phlegme, crachat, glaire, pituite épaise que l'on jette en crachant. Scuipat mucos și rece, cel maĭ gros ce se scoate prin tusă Cost. Pr.[3] 294,378 «trupul omului ĭaste de 4 stihiĭ, deîn sânge zic, deîn *flegmă*, deîn tuse și deîn fĭare neagră.»

- Φλέγμα. Psl. flegma inflammatio, pituita Mikl.

Folòs (pl.-oase) s. n.: avantage, profit, utilité, gain, fruit, intérêt. - Tetr. Cor. 37 «ce *folosu* e omului să arŭ lumea toată dobîndi, ĭară sufletul deserta-l-va.»

Cod. Vor. 120, 9:	Bibliea din 1646:	Bibliea din 1688:
«Care *folosu* e, frații miei, să nesciînre crediînnță grăiaște că are, e lucru nu are?	«că ce *folosŭ*-i frații miei, deva zice cineva că are credință, ĭară fapte n'are?	«Ce *folosŭ* e frații miei de va zice nescine că are credință, ĭară fapte nu are?

Cod. Vor. 19, 3 «că nemică nu me tăgăduĭŭ de ceale ce erà de *folosu* ce se nu spuĭŭ voao.» Ps. Rac. 49, 29 «ce *folosuĭ* însângele mieu când voĭŭ pogorî îngroapă»? Ps. Cor. 7 ib. «ce *folosu* e de săngele mieu, cândŭ dișting in putredire.» - *Folosèsc* vb.: profiter, être utile, gagner. Pr.[1] 85 *recto* «acela de nevoe de va fi și vre un starețŭ sâ poată și pre alțiĭ *folosi.*» Ps. Dos. 66, 21, 41 «că nu i nime să mă *folosască* fără tine, nice să mă créscă.» - *Folosìnță* s. f. = folos. Ps. Dos. 78, 24, 68 «că nu-i, Doamne, nedéjdĭa pre tine - să-mĭ trimițĭ *folosînță* cu bine.» Pr.[3] 182,21 «că arhiereul ca un oblăduitorĭŭ... aceluia de va trebui întru eparhia lui de *folosință* și spășenia creștinilor.» - *Folositòrĭu* adj.: utile, protecteur, bienveillant. Ps. Rac. 4, 3 (in sumarĭul psalm.) «să măngăe puindușĭ nădejdea întru Dumnezĕu fiindŭ Dumnezĕu măntuitorĭul și *folositorĭul* lui.» Ps. Cor. 6, 3, 5 «tu, Doamne, *folositorĭulŭ* mieu ești», unde *folositoriul* în Ps. Rac. e redat prin «scutitoriŭ» (în text. gr. ἀντιλήπτωρ - protector Soph.).

- Mgr. Φελός, ὁ, pro ὄφελος emolumentum, lucrum D. C. - Ngr. ὤφελος Som. și Vyz. MR. *fèlise* (= dĭafur).

***Frănitic** s. m.: frénétique. Lovit de frenesie Cost. - Let. K. 372 «ce n'au ascultat, și adăugîndu-se boala, și alesŭ toamna fiind, așa de greu l-au cuprins herbințeala, cât până la Tighinea au stătut *frănitic*, adecă buĭguit de hire.» Egal cu:

- Φρενιτικός, ὁ. Imprumut cultural.

Frică s. f.: peur, crainte, frayeur. Sin.: teamă, temere.. Ps. Sc. 55, 18, 10 «*frica* Domnului curată, prămăndéște în vécu de vécu:

Cod. Vor. 6, VI, 4:	Bibliea din 1648:	Bibliea din 1688:
«Și năpădi *frică* spre toți ei.»	«și cădu *frică* spre toți ei.»	«și cădu *frică* preste toți preste ei.»

- *Fricòs* adj.: peureux, craintif. Ps. Sc. 65, 21, 24 «*fricoșii* Domnului laudați elu», tradus în Ps. Rac. ib. 36 «*ceĭa ce vă témețĭ*

de...» - **Înfrìcu*, *înfricoșèz* vb.: effrayer, intimider, menacer. Ps. Sc. 35, 13, 5 «Domnul nu chiemară, acie *înfricară*-se cu *frica* io nu era *frică*» = Ps. Cor. 138, 10: «aceĭa se *înfricară* io nu era *frică*.»

Cod. Vor. 64, LXIII 11: «căndu grăiĭa lui dreptate și de țiĭnrutu și de giudețulu cela ce va se fie *înfricatu* fu Filices....»	Bibliea din 1648: «ĭară grăindŭ elŭ de dereptate, și de opriturĭ, și de gĭudețulŭ ce va să fie, *spăimatu* Filicsu....»	Bibliea din 1688: «și grăindŭ elŭ de direptate, și răbdare și pentru judecata care va să fie, *înfricoșinduse* Filicsu...»

- Φρίκη, ἡ. Cfr. Alb. frică, Meyer; MR. frică, fricos, înfricușezŭ.; Meyer ca și Cih. de la ngr. φρίκη; în ngr. însă nu există φρίκη de cât ca un arhaism în limba literară. Limba pop. cunoasce numaĭ formele: φρίξι, ἔφριξε, care s'au și introdus în sub dialectul sudic MR. «*fricsi*, *fricsire*» cu sensul de groază, îngrozire. Generalitatea întrebuințării cuvêntului în românesce; forma luĭ veche și numeroasa familie la care a dat nascere prin compunere precum și aflarea lui identică la Alb. dovedesce o origină foarte veche.

G

* **Grămătic** (pl. - ĭ), s. m.: écrivain, secrétaire, teneur de livre. Sin.: diac. - Pr.[1] 66 *recto* «preotul nice dinioară să nu între în leturghie fără de *grămătic*». Pr.[3] 242,258 «adecă un mirean sau fie și *grămătic*, ce se zice om din cinul bessericeĭ.»

- Γραμματικός, ὁ, scrivano Som. - Psl. gramaticŭ grammaticus.

- **Gramatichia* s. f.: grammaire. - Gramatica. - Pr.[3] 139 «pravilă să chiamă și alte meșteșugurĭ ale meșterilor dascalĭ, adecă cariĭ au meșteșugit *gramatichia*, filosofia și vrăcĭuirea».

- Γραμματική, ἡ. Psl. gramatikija grammatica.

H

Hărăzèsc vb. gracier, donner, faire une donation. Pr.[3] 247,265 «ĭară zéstrile cele de afară nu sânt ale bărbatului, ci de le va

strica bărbatul, și însă muïarea le va fi *hărăzit*, atuncĭ moștnéniĭ nu le cer». - *Hărăzìală*, s. f. donation. Pr.[3] 143,6 «ïară pentru episcopia de la Iraclia căcĭ era, cum am zis maĭ sus, deteră lui această *hărăzïală* și dar împăratul și Săborul arhiereilor».

- Χαρίζω (χαρίζομαι Soph.) idem. Psl. harizati și harizovati donare. MR. Hăridzescu, ahărḑescu, ahăridzescu. - Hărăzïală e o formă romănească. Păstrând pe *z* intact, ïar în MR. schimbându-l în *dz*, arată că cuvêntul e vechiŭ la Românĭ. Căcĭ altfel formarea verbelor române împrumutate dela Grecĭ cerênd forma aoristică a verbelor grecesci, am fi avutŭ: *hărisescŭ*, ceea ce în cazul de față nu e. Maĭ probabilă e filiațiunea sa prin mediul slavoneĭ.

Hărtie s. f.: papier à écrire, acte, inscrit = zapis. Pr.[1] 22 *recto-verso* «sășŭ scrie greșalele lui întru *hărtie*, și să o dé duhovnicu său». Și mai jos ib.: «și ïară învățâm pre duhovnicĭ, să scrie în *hărtie*». C. D. B. 77 (1597) «dé acum nainte nime din ruda mé ca să n'aibă a pără aïastă pără nice dineoară în véci înaintïa ceștii *hărtii* a noastră».

- Mgr. χάρτης, ὁ; χαρτί, τό. D. C.; Som.; Psl. harŭtija, idem. MR. carte (= *scrisoare* și *hărtie* ca în DR. populară). Infl. culturală.

Heràgra, s. f.: goutte aux mains, chiragre.- M. Costin Let. K. 288 «omŭ boleacŭ fiindŭ Radulŭ Vodă, și de mănĭ și de picioare, care boală *podagra* și *heragra* se ḑice».

- Χειράγρα, ἡ, idem.

Hirotonie, **herotonisìe* s. f.: ordination d'un prêtre, chirotonie. Pr.[2] 37, k «obrazul călugărit, de va fi stănd pre vre o stepenă ca aceïa ce sânt dentru destoïnicia bisericeĭ și să aibă asupra sa *hirotonie* sau molitve de preoție». Pr.[1] 12 *recto* «episcupul să nu poftească dar de la *herotonisie* a lui». - *Hirotonisèsc*, *hirotonèsc* vb.: nommer, sacrer, ordonner un prêtre. Pr.[3] 143,5 «că maĭ nainte să *hirotonia* de episcopĭ de în eparhia lor, și pre arhiepiscopĭ patriarhul îĭ *hirotonește*». Anania: *Viéța sf. Nifon* (1691 Gast. I 287) «acela fu trimis precum zice, de bunul credincios împărat, fiind *hirotonisit* Voivod».

- Χειροτονία, χειροτονῶ (aor.: χειροτονησ-); Psl. hirotonija, herotonisati idem. - Provenință juridică din dreptul canonic.

***Hristòs** s. m.: Oint, Christ. Sin.: uns. Ps. Sc. 295, LXXXVIII, 52, «ce împutară draci tăi, Doamne, ce imputară cu schimbatul *hristosului* tău». Idem 504, CLV, 13 «eși în spăsenia oamenilor săi, vinit-ai se spăsești *hristoșii* săi». = Ps. Cor.: «să spăsești *unșiĭ* tăi vinit-ai». Cod. Vor. 80, 80, 1 «deci se muîncă preemĭeasce *Hristosu*». - Pilutio: *Dottrina* (1677) (Gast. I, 227) «szis en Jesus *Krijstos*, Fiul suincij - sale Domnul nostru».
- Χριστός, ὁ. Psl.: Hristos idem. Dela vb. pgr. χρίω=ung.

I

Iad, **ad* (pl. - urĭ), s. n.: enfer.: tartar M. E. (la cuv. *ad.*) s. Ps. Sc. 39,16,10 «că nu lăsașĭ sufletul mieu întru *ĭadu*». Ps. Dos. 103,30,67 «necurațăĭ rușine să sâmță - și să-ĭ sboarâ *ĭadulŭ*, să-ĭ înghiță». Pr.[3] 318,83 «ĭar de vă veți lenevi și nu le vețĭ ținea în munca *ĭaduluĭ* vețĭ mérge». - Tetr. Cor. 23 zac. 42 «și tu Capernaum ce până în cerĭŭ înalți-te până la *ad* deștinge-vei». Ib. 37 «și ușa *aduluĭ* nu învince eĭ». C. D. B. 11,228 «decĭ acolo în lăunŭtru întru *adŭ* întunérecul ale-fi-va».
- Ἅδης, ὁ. Psl. adŭ, jadŭ idem. - MR. chìsă (πίσσα, pix) și *colase* Alb. *colas* Meyer = κόλασις.

Icoană s. f.: image d'un saint. - Sin.: chip. - Pr.[1] 153 *recto* «și sfănta și de vieață făcătoare și întro fire și neînpărțita troiță și de socotința dumnezeescululĭ trupŭ și de sfintele și cinstitele *icoane*». Let. K. 72 «și pe urmă la anul Domnului nostru Hristos 1594, precum mărturisește Caronie, au pus de în vîrful stîlpului Sixtus Papa Rîmului *icoana* sf. Apostol Petru». C. D. B. 199 «*icoane*». - *Iconostàs* (pl. - urĭ), s. n.: cloison de séparation ornée d'une image, entre l'autel et l'autre partie de l'église (dans les églises grecques - orientales) Cih. - C. D. B. 196,101 «*iconostasŭ*».
- Εἰκών, ἡ; εἰκόνα, ἡ. Psl. icona. MR. icoană, idem. Εἰκονοστάσιον, τό. Psl. iconostasŭ iconostasium (εἰκών, ἵστημι).

'Idol (pl. - ĭ), s. m.: idole. Pr.[1] 125 *recto* «ĭară slujbele satanii sŭntŭ, de ĭaste rugăcĭunĭa hitlenâ ce ĭaste înpartĭa *idolilor*». P. Ștefănescul: *Chron.* (1650 Gast. I 145 - 46) «închinătorĭ de

idolĭ=εἰδολολάτραι. De unde: - *Idololàtru* s. m.: idolâtre : Let. K. 122 «cândŭ s'au creștinitŭ intĭĭ, *idololatri* fiindŭ, ca toțĭ ăil'alți, afară din ovrei».

- Εἴδωλον, τό; εἰδωλολάτρης, ὁ. - Psl. rus. idolŭ, idololatrŭ, idem. - Cuvêntul s'a introdus prin biserică alăturea cu psl. *bolovanŭ*, stipes, statua, columna, rus. *bolŭvan* idolum și ung. *chip* sau *chip cĭoplit*, imago, Sem. Șain. 55.

Ieromonàh, **ermonàh* s. m.: hiéromonaque, prêtre religieux. «Popă călugăr». - Pr.[3] 181,121 «proștii mirénĭ décă se fac călugări și *ierómonahi*, aceia n'au ertăcĭune nicĭ cum să se afle vre-unul pre la biséricĭ carele's în lume». - Idem 187,135 «și *ieromonahul* adecă popa călugăr, nuntă nu cunună, adecă nu blagoslovește». - Evstat.: *Pr. aleasă* (Gast. I 78) «Matheĭŭ au fostŭ *ermonah* învățatŭ și filosofŭ». Meletii.: Cazan de Deal (Gast. I 111) «multŭ greșitul *ermonah* Meletii machedonul». Silvestru: N. Test. Belgrad «acest testament l'au început a-l izvodi *ermonah* Selivestru».

- Ἱερομόναχος, ὁ, idem. Psl. ijeromonahŭ.

***Ierosilia**, s. f.: sacrilège: Termen întrodus prin dreptul canonic. - Pr.[2] 47,35 «*ierosilia* ĭaste de multe felurĭ. Toate félurile de greșale cu căte se atinge omul de besérică toate acéle se chĭamă *ierosilii*: ĭară aicĭa la tocmala acestii pravile această *ierosilie* se înțelége într'acest chip».

- Ἱεροσυλία, ἡ - idem.

* **Ipat**, (pl. - țĭ), s. m.: consul (aux Romains). Pr.[3] 140 «atuncĭ căzură asupra împărățieĭ putérea oamenilor celor de afară și așa goniră pre righii de în mijloc și puseră oblăduirea *a ipaților*». Și mai jos: «pentru că în toțĭ aniĭ alegea norodul doĭ bărbațĭ de bună rudă să fie dé tocmirea lucrurilor cetățenești și voĭniceștĭ și le punea numele *ipațĭ*». - **Ipatìa*, s. f.: consulat (romain). Pr.[3] ib. «ĭară Gaie ĭarăș schimba *ipatia* și putérea norodului de o făcu împărăție».

- Ὕπατος, ὁ; ὑπατεία, ἡ. Psl.: ipatŭ, ipatija, consul, consulatus.

Istoria s. f. histoire. - Let. K. 33 «întru această părere fost-a și Tuchidides, carele pre *istorie* o numește a fi cel maĭ ales și maĭ mare al vieții omenești visterĭu, mărturisind. zice, cum

că nicĭ odănăoară să nu fie *istoria* osebită din mânile stăpânitorilor». P. Ștefănescul: *Chron.* (Gast. I 146) «pentru acéĭa, ĭubite cetitoriŭle, cetind, să socotești și cu minté, că cetenia de *istoriĭ* mare folos...». M. Cost. Let. Mold. (Gast. I, 200), «spunŭ *istoriĭle* de Pirŭ împăratul Epiroților». - *Istoricèsc* adj. historique. - «*Apost. de Buc.* (Gast. I 261) «și întăĭ s'au tălcuitŭ Evanghelie, care săntŭ în rânduĭala legilorŭ, precumŭ s'au zisŭ maĭ susŭ, și acum ĭarășŭ și célélalte doao părțĭ adecă: cé *istoricéscă*, și filosoféscă». - **Istorèscŭ*, *istorisèsc* vb.: raconter. Lat. K. 87 «în cărticeaoa ce *istorește* pre scurt». - Idem «cum de credut este, precum maĭ toțĭ scriitorii într'acésta se potrivescŭ de *istorisèscŭ*».

- Ἱστορία, ἡ. Psl. istorija idem. D'aci toate celelalte. Proveninţă culturală.

L

Lămâe, de unde: *alămâe* prin protesa lui *a* care e o particularitate a dialectului Mold. C. D. B. I, 267 la «alăuta.» Let. K. 10 și 60 «Italia.... n'are toată lumea văzduh sub ceriŭ... vinurĭ dulcĭ și ușoare; de unt-de-lemnŭ bivșug, și de poame de tot felul chitre, năramze, *alămâĭ* și zahar.»

- Λιμόνι, Λειμόνι, τό. Psl. lemonije. MR. limonĭe. Ital. limone, alb. lémon, Meyer. Dela arab. lămôn Cihac.

***Limân** (pl.-urĭ) s. n.: port. Sin.: scală, schelă. Let. K. 51 «Dintru acești Dadanenĭ au stăpânit ostrovul Rodosul și multe *limanurĭ*, sau scale.» Idem 52 «așijderea scrie Berosie... precum Tiras făcând Tirul au așezat *limanurile*, scalele măriĭ...»

- Λιμήν, ὁ = ngr. λιμάνι, prin turc. *limân*, port, havre El. turc.

Lipsă s. f.: manque, défaut, besoin, nécessité. Sin.: nevoe. trebuință, «de treabă», opus lui *prisos* și *folos*.

Cod. Vor. 120, CXV, 1:	Bibliea din 1648:	Bibliea din 1688:
«Păsați cu pace, încaresceți-vă și săturați-vă, și nu va da loru *lipsa* trupului lui.»	«.... pasî în pace încălzesce-te și te saturî; și nu le va da lorŭ carele le *lipsescu* trupului.»	«...și nu veți da lorŭ, céle ce li e *de tréba trupuluĭ*.»

Ps. Dos. 285, 85, 3 «că-s în *lipsă* și în *ticăință.*» Sc. Ps. 526, CLXII, 5 «și încă și dé acésta *lipsă* e către dédevara spăsenie.» C. D. B. I 58 (1591) «cum el ajungăndu-ĭ vréme de *lipsă* și de nevoe, el séu dus încătro au putut.» Silivestru: *N. Iest.* (Gast. I 125) «ĭară noi socotind și luînd aminte, găsit-amŭ multî *lipsî*, și greșale în scriptura lui...» Sava: *așezămînturile* (1675, Gast. I 217) «Părintele mitropolit Sava cu jurați scaunului, cu protopopi, în săbor în Belgrad la mănăstire, avăndu și purtăndu grije de lucrurile dumnezăești, și multe *lipse* a preoților...» Dosotheĭ: *Molitv.* (Gast. I 241) «scumpărŭ dé méle greșéle, să-mi dăruești fără *lipsă* - Dé tale vĭață datătoare, fără de prihanâ taĭne.» - *Lipsèsc* vb.: manquer, priver, dénuer. vb. refl.: se priver, renoncer. - Evstat.: *Prav. aleasă* (Gast. I 79) «acesta ca să nu-lŭ ascund în pămăntŭ, ce să-l dau și eu altor cui va fi *lipsitŭ.*» Prav. de Tărg. (Gast. I 158) «că n'am vrut să scriu dăpre cele tiparnice, fiindu-mi témâ, că de căndŭ au încăputŭ cărțilê pravoslavieĭ la măna ereticilor, eĭ n'au lipsitŭ a nu băga căte ceva zizaniĭ.» Pr.[1] 151 *recto* «nu cumva pentru puținé dulcéțâ a bucatelorŭ te verĭ *lipsi* de scriptura ângerilorŭ.» Ps. Dos. 19, 4, 37 «Vinŭ șĭ grâŭ să-mĭ prisosască - oloĭul să nu *lipsască.* Let. K. 10 «..zavistie, care din lume între némurĭ n'au *lipsitŭ* nici odată». Ps. Rac. 37, 22 «Domnulŭ mă pasce pre mine șĭ întru nimică nu mă voĭŭ *lipsi*». - **Lipsìt* adj.: pauvre, depourvu, défectueux. Let. K. 326 «solul carele trimisese Vasilie Vodă la Hmil Hatmanul, precum s'a pomenitŭ, Hadînul Postelnicul, orĭ că l'au împedecat Ștefan, Părcălabul de Soroca pre acele vremĭ, orĭ de blăstemată, și *lipsită* hire de hadînŭ, s'au întors înapoĭ.» Vart.: Caz. (Gast. I 106) «pentru căci n'au datŭ celor *lipsițî* și celor neavuțĭ.» Evstat.: Prav. (Gast. I 118) «dup'acea pre urma lorŭ, cu bunâ învățăturâ ca o moșie tuturora înpreună l'au lăsatŭ și maĭ vrătos celorŭ *lipsițŭ* și însătațŭ de învățăturâ.» - **Lipsitŭ* s. m.: nécessité besoin. Cod. Vor. 24 XIII, 1 «însi-vă sciți, că *lipsituluĭ* mieu și acelora ce au fostu cu miînre slujitu-l-au mărule mele aceste.» In text gr. χρεία. lat. «opus.»

- Λεῖψις, ἡ. Psl. *lipsa* pestis, *lipsati* deesse. MR. *lipsèsc* être absent, manquer. impers.: *lipséște*, debet. la Nord = Sud.: *prinde* = se cade, trebue. Din esemplele date se vede că cuvên-

tul e destul de vechiu și generalisat la Românĭ. Afară de accepțiunea de «debet» al MR., care e un produs al cugetării românescĭ, cele l'alte accepțiunĭ se găsesc în greaca. Fiind încetățenit și generalisat de mult, nu poate fi de cât o influență directă de la Greci dintr'o epocă depărtată și acesta, ca și un întreg grup de cuvinte ce exprimă transacțiile și necesitățile materiale, s'ar putea raporta la îndelungata și vechea înfluență ce-au avut-o comerciul grec de pe malurile Dunăreĭ asupra Românilor. Ast-fel e : *prisos*, *folos*, *eftin*. *proaspăt*, *procopsesc*, *văpsea*... etc.

Liturghie, **leturghìe* (lyt -), s. f.: messe, liturgie. - Sin. : slujba sfântă. - Evstr.: Șapte taĭne (1645, Gast. I 115) a treĭa *liturghĭĭa*».- Dos. Liturg. pref. «dăruim și noi acmu de o datâ acest darŭ limbii rumâneștŭ sfînta *liturghie* scosâ pre limbâ rumânĭascâ». Leg. Dumin. (1550 - Gast. I 9) «pâînră luri demeînreța de să mérgâ la beséreсă cu toată fóméĭa séra și demeînréța și la *leturghie.*» Pr.[1] 14 *verso* «popa negutătoriŭ sau camatnicŭ, ce va vré săşŭ înmulțéscă argintul lui să se lase de *leturghie.*» C. D. B. I 19 (1571) «și să pomenească în sfănta *liturghie* și pre acești.» - *Leturghisèsc* vb. dire la messe. A face slujbă sfântă. Pr.[1] 123 *verso* «preotul vŭnătorĭŭ sau va pune cursâ, sau va vŭne pasări 3 luni să nu *leturghisască.*»

- Λειτουργία, ἡ (aor. λειτουγησ -) Psl. liturghija, liturghisati idem.

Livădă (pl. - ezĭ), s. f. : pré, verger. Pr.[3] 259.306 «de va lăsa neștine părjol în pometul lui ca să-l curățéscă, sau în vie, sau în fănéțe, sau în *livezĭ.*»

- Λιβάδιον, τό, lieu arrosé, prairie. = Psl. livada idem. MR. livade idem.

Logofèt, *logofăt* (pl. - ețĭ), chancelier, ministre, secrétaire dans les voïvodats roumains. - Let. K. 138 Gr. Urechi ne spune atribuțiunile Logofătului din timpul său : «Logofătu mare, gĭudecătorĭŭ și alesătorĭŭ de ocinĭ, Ispravnicŭ pe o samă de oamenĭ de frunte, ce suntŭ curtenĭ la țară, și judecătoriŭ tutulorŭ cine suntŭ cu strîmbătâțĭ în țară, și luătorĭŭ de seamă tutulorŭ ispravnicilorŭ, ce sûntŭ la curtea Domnească.» - C. D. B. I, 39 (1583-85) «Tudoru Logofet» și Voico Logofet.» Arch. ist. III (1612)

214 «cum au pus zălog 2 fălci de vie den delul lui Vodâ ce săntŭ pé lângă viile *Logofătului* Genghei...». Pr.[3] 303,394 «Logofătul ĭaste de-a scrierea cuvintele lucrurilor Boĭarilor céle de cinste.» De aci subst. abstract : - *Logofeția* s. f.: la fonction du Logothète. Pr.[3] 303 «între rănduelile celelalte care să dau la bărbați mirenĭ și *Logofeția.*»

- Λογοθέτης, ὁ, la Byz. ratiocinator, discursor, intendent of finance chancellor Soph. Psl. Logothet, logofetŭ.

M

Maghèrniță s. f. : petit magasin. Magazină mică, căsoaiă de păstrat ceva sau în care fabrică cineva ceva. C. D. B. 194,66 «cărlige de *magherniță.*»

- D-l Hasdeu (C. D. B. 222) îl deduce de la gr. μαγειρεῖον, τό, cuisine: vase à faire les ragoûts (μαγειρεύω = faire la cuinise). Sl. magherŭ coquus, magherija coquina.

Malachia s. f.: masturbation. Sin.: onanie. - Pr.[1] 33 «de va fi făcut și *malachia* ce se ḑice păcatu cu mŭna, sau cu altă ce întru postul mare, acela nice la pasci să se pricestuĭască.» Ib. 36 *verso.* - **Malachiàn*, adj. celui qui fait la masturbation. Pr.[1] 121 *verso* «preotulŭ *malachian* ce se ḑice căș face sablaznă cu mŭna, să se părăséscă de leturghie un an.» - Cuvêntul *malachie* se găsește și în cele-lalte pravili (Pr.[2]Pr.[3]) însoțit cu tălmăcirea lui «săblaznă cu mâna.»

- Μαλακία, ἡ, onanism Soph. - Sl. malachija, mollities.

Mănăstire (pl.-ĭ), s. f. monastère, couvent, cloître. Pr.[1] 12 *verso* «și cine va vré să se călugheréscă întru *mănăstire*». Și **monastire*, formă neromânizată : C. D. B. I (1602) 128 «nici să se plăngă calugheriĭ ot sfiĭata *monastire.*» Arch. ist. 233 (1656) «și Stefan Vodă eau dat mănăstireĭ Solciĭ.» Mai e și diminutivul *mănăstioară* = mănăstirioară : Pr.[3] 304, 389 «ĭară afară de mănăstire era o *mănăstioară* pre numele măntuitorului Hristos.»

- Μοναστῆρι (ον), τό Sl. monastirŭ.

Mângăiŭ vb. consoler, soulager, flatter, caresser. Ps. Sc. 68, XXII 4 «toĭagul tău și fuștele tău, ĭale me *mângăĭară.*» Ps. Rac.

acelaşi pasaj «nuĭaoa ta şi toĭagul tău acéle *mă măngăe.*» Unde în text. gr. e παρεκάλεσαν (παρακαλῶ = to console Soph.). Tetr. Cor.: «Rahiila plăngea de fecĭorii ei şi nu vrea să *se măngăe.*» Ps. Dos. 412, 118, 113 «că-ţĭ tâĭŭ minte, Doamne, de gĭudĭaţe - că mă *mânĝâĭ* din vĭacĭ în blîndĭaţe.» - **Măngănietòrĭu*, adj. fascinateur, enchanteur, trompeur. Sin.: amăgitor, făr.necător. - Ps. Sc. 176, LVII 5 «Mănia lor după chipul zmeuluĭ, ca aspida surdă ce astupă urechile sale, ce ĭa nu aude glasul *măngănietorĭuluĭ, măngăiatu, măngăe-se* de pré-măndrul.» Unde *măngănietorĭu* ne stă ca dovadă atât ca formă arhaică cât şi ca sens primitiv. Căci în text. gr. se traduce prin ἐπᾳδόντων, pe care Ps. Rac acelaş pasaj, ni-l redă prin cuvêntul «*fârmâcătorilor.*» Fără îndoĭală că e luat din domeniul artei magice, alăturea de termenii: *amăgesc, farmec* [*bosconesc*].

- Μάγγανον, τό, incantatio. Hesych. A pĕtruns şi în lat. medie D. C. (Gl. m. et in. lat. IV) manganum, praestigiae Hesychio : Μάγγανα, φάρμακα, δίκτυα, γοητεύματα (sin. cu μάγγανα).

Mărgăritàr, **mărgărit* s. m. şi n.: perle fine Cih. Un fel de piatră preţioasă; mărgăritarul falş: mărgea, hurmuz Cost.; Tetr. Cor. 12 «nice aruncareţĭ *màrgàritarĭul* vostru înainte porcilor.» Idem 31 «ĭară podoabă ĭaste împărăţiea cerĭului, omul neguţătorĭŭ ce caută bun *mărgăritarĭŭ* şi află unul *mărgăritarĭŭ* de mult preţ». C. D. B. 195, 86 «1 canafi mare ce ĭaste sub policandru, scumpu şi cu *margaritar*» unde vocalismul e încă strein. - *Mărgărit*: Ps. Dos. 150, 44, 49 «Aurul de raḑe, frîmbiĭ, cuviinţâ - Piatra, *mărgărituluĭ* lucescŭ cu credinţâ.»

- Mgr. Μαργαριτάρι (- ον), τὸ şi μαργαρίτης, ὁ, idem.

Màrtur, s. m.; témoin. Arch. ist. 226 (1646) «într'acestŭ chip au mărturisit *marturiĭ.*» - *Mărturie* s. f. - : témoignage, aveu, protestation, déclaration, confession, attestation, certificat.

Cod. Vor. 42, 42, 1:	Bibliea din 1648:	Bibliea din 1688 :
«Nevoĭasce-te şi eşi curundu din întru Ierusalimŭ, derep-ce nu-ţi voru preemì *mărturiĭa* ceĭea ce e de meĭnre.»	«Grăbesce şi eşi curăndŭ de în Ierosalimŭ: că nu voiŭ priimi *mărturiĭa* ta despre mine.»	«Sîrguĭasce şi eşi de grabă denŭ ierusalimŭ, pentru-căci nu voiŭ priimi *mărturiĭea* ta pentru mine.»

P. Sc. 104, XXIV, II· «că sculară-se spre mere *mărturii* nedérépte.» Ps. Rac. 40, 24 «toate căile Domnului milâ sûntŭ și adevărŭ, cariĭ păzescŭ legătura lui și *mărturiile* lui.» Pr.[1] 14 *recto* «că nu se cade episcopului să umble la *mărturie.*» Arch. ist. 214 (1618) «noi încă aem făcut acéstă carte nostra de *mărturie*».- Formula de la începutul zapisurilor (actelor de mărturie) «scriu și *mărturisesc* (Arch. ist. 223 (1638), 225 (1644), 227 (1647) = sl. pișu i *martorosŭ* (ib. 229), sviem i *martorosom* (ib. 227). Ib. 230 (1656) «deci de or gĭura aceĭ oameni întracesta chip ĭară dumnĭata să faci o *mărturie* iscălită și cu pecețile acelor gĭurători.» - *Mărturisèsc* vb.: témoigner, avouer, déclarer, confesser, attester.

Cod. Vor. 22, 21, 1:	Bibliea din 1648 :	Bibliea din 1688 :
«Deci *mărturisescu* voao inn ḑua de astăḑi, că curatu-su eu -su de săngele tuturoru.»	«Pentru aceaĭea *mărturìsescu* voao în zuoa de astăzi, că curatŭ sântŭ de sângele tuturorŭ.»	«Pentru aceĭa *mărturisesçu-mă* voao in zioa de astăzi, că curatu-sŭ eu de sângele tuturorŭ.»

Ps. Sch. 266 LXXX, 9 «Auḑiți oaminii mei și *mărturisi-voĭu* voao, Izrail». Pr.[1] 973 *recto* «ĭarâ de seva *mărturisi* duhovnicu său are putére». - C. D. B. I (1591) 59 «că ĭaste a lui moșie *mărturisită.*» - **Mărturisitòr* adj. témoin, qui professe, qui réconnait. Pr.[1] 114 *recto* «că grăĭasce învațătorĭulŭ meu Pavel, și *mărturisitoriulŭ* bisericeĭ». - Ps. Cor. 246, 88, 65 «sămânța lui în vécŭ lăcuĭasce și cu scaunulŭ lui ca soarele între mine și ca luna sfrășitŭ în vécŭ și *mărturisitorĭu* în cerĭŭ credincios.»

- Μαρτυρία, ἡ (aor. μἀρτυρισ -); μαρτούριον, μαρτουριάζω Som. - Ital. martorio, martoro, («y di martyr commutata in o», dar de sigur nu nemijlocit, ci y = u = o), marturiare (Tommaseo), unde deja v = u. - Psl. *marŭturiĭ* martyrius.

Metània s. f.: prosternation, génuflexion de pénitence. - Pr.[3] 227, 238 «ĭară canonul lor ĭaste ani 12, și-l vor tăĭa și mai puțin de vor vrea să facă post, metanii și milostenie.» Pr.[1] 35 *verso:* «ĭarâ sâmbatâ și duminecța *metaniĭa* nimenĭa să nu facâ. A *face metanii* : se prosterner.

- Μετάνοια, ἡ, αἱ μετάνοιαι, corporis et capitis inclinationes, sic appellatae quod eae essent penitentium D. C.; Psl. metanije.

Metòh (pl.-oașe) s. n.: petit couvent dépendant d'un plus grand, église succursale. - C. D. B. I 28 «dici l'am făcut cu multă trudă și osteneală și am plătit tot cu stînjinul de au săpatŭ printreg de în apa Bistriței de unde se încépe ĭazul pănă din josul *metohuluĭ.*». - Μετόχιον, τό ; sl. *metohŭ* idem.

Minèiŭ (pl.-e): menaeum. - Mineiul din 1698. Dosotheiŭ vieț. Sf. (1682) predosl. a II-a: a sinacsarĭului dumnedăĭască și sfîntâ carte scoasâ despre grecéște și elinéște din 12 *minée* a. sfinteĭ beséricŭ.» C. D. B. I, 196, 108 *minee* etc.

- Μηναῖον, τό. Sl. mineja menaeum.

***Minímă** s. f. action d'annoncer, proclamation, déclaration, énonciation, nomination. - Pr.[3] 144, 6 «atunci altă hirotonie pre dânsul nu să face, fără numaĭ ce-i daŭ *minima*, adecă véstea cea mare, adecă după orânduĭala sfinților Arhiereĭ scotu-l den scaunul ce au fost și-l pun la mai naltul și marele scaun patriarhesc al Sfintei și marei Besericĭ a luĭ Hristos și după *minima* cea mare zice patriarhul mulțămirea cum ĭaste obiceĭul.»

- Μήνυμα, τό, renuntiatio patriarchae vel episcopi, cum sciliscet per suffragia elligitur in Pontificem. - De scurtă durată și introdus prin dreptul canonic.

Mir, *myr*, s. m. chrême, huile sainte. Unt-de-lemn sfințit. - Pr.[3] 320, 8 «de în ceĭa ce vin cătră sfînta a lui Dumnezeu adeverită besérică apostoléscă însă uniĭ să botează, ĭară alțiĭ cu *mir* să ung.» Pr.[1] 68 *recto-verso* «cine se va boteza fiindŭ crescutulŭ lui de mulțĭ aĭ... să-lŭ ungă cu *myrŭ* sfântŭ, și cu untŭ sfântŭ pretĭutindinĭa, ĭarâ cu myrŭ precapŭ și preste fațâ.» Ps. Dos. 453, 132, 5 «de miros ce-i vine cu dulcéțâ - cându-ĭ mĭarge *mirulŭ* preste fațâ.» - De asemenea ne întîmpină și forma *mur:* C. D. B. I Catast. Gal. 204, 290 «sticla cu *mur.*» Esactitatea ei însă nu să poate confirma și prin alte esemple. - Dela mir: - *Miruèsc* vb.: oindre avec les saintes huiles, confirmer. - Pr.[3] 338, 48 «cade-se celora ce să botează, după botez să se *miruĭască cu unsoarea cerească.*» Let. K. 186 «după moartea lui Bogdan-Vodă au rămas la domnie fiul său Stefan-Vodă, ce-i dicŭ celŭ tânăr, și-l au *miruit* Teoctistŭ Mitropolitul.»

- Μῦρον, τό, unguentum «unsoare.» Psl. *myro, myra* idem.

- **Miros** s.: senteur, odeur, odorat. - Sin.: *olm:* Tetr. Cor.

213 «unse... picioarele lui - casa înplu-se de *olmul* mirului.» Ps. Dos. 453, 132, 5 «de *miros* ce-i vine cu dulcétâ - cîndu-i mĭarge mirulŭ preste fatâ.» - *Mirosèală*, s. f.: idem : odeur, parfum. Pr.[3] 187, 137 «unsoarea, adecă *miroseala ce miruĭaște.*» Idem 394, 16 «Episcopiĭ sau cliriciĭ cariĭ să vor înpodobi în haine luminate sau se vor unge cu *miruri sau mirosèle...*» - *Mirosèsc* vb. sentir, flairer, avoir de l'odeur. Let. K. 121 «ĭară limba romană la eĭ tot *mirosesce* și nicĭ cum de tot nu o părăsescŭ. - *Mirositòr* adj.: odorant. Pr.[3] 141 «tipăritu-sau ca să fie de folosul tutulor de obște ca o grădină plină de florĭ mirositoare.» - **Mirosìre* s. f.: odorat. Miros. Let. K. 327 «Den cincĭ simțirĭ ce are omul, anume: vederea, auḍirea, *mirosirea*, gustul și pipăitul, maĭ adevăratŭ de toate simțirile ĭaste vederea.» - *Mireàzmă* sau **mirezma* (pl.-ezme), s. f.: parfum, aromate, odeur. - Ps. Dos. 473, 140, 7 «ca tămăĭa 'n sfînta fațâ - cu *mirézmâ* de dulcĭațâ.» - Varl.: Caz. (1643) Gast. I 106 «ĭară dirępțiĭ să vor veseli de fața lui Dumneḍău și de căntârile céle dulci a îngerilor, și de frămsétea ce va înflori pre trupul lor și de *mirezma* ce va eși de în vistérele cerĭuluĭ.» - *Mirodènie* (pl.-ènii), s. f.: aromate, parfum. Let. K. 327 «așa și mirosulŭ, de multe orĭ înșală, fiindŭ multe *mirodenii* de'ntîĭ grele, ĭară apoĭ mare și iscusitŭ mirosŭ fac.» O formă după analogie : - **Mirosènie* s. f.: odeur, senteur. C. D. B. I, 11, 82 cel maĭ vechiŭ text biblic în limba română (1560): «și pre *mirosenìâ* vostra cé bună nu mie voaă să o simțŭ» care în edițiunea din 1688 e «nu voĭu *mirosi mirosenìă* jârtvelorŭ vostre», ĭar în text. lat.: non olfaciam odorem sacrificiorum vestrorum; text. grec. «οὐ μὴ ὀσφρανθῶ τῆς ὀσμῆς τῶν θυσιῶν ὑμῶν»

- Μῦρον, τό, μυρίζω. Sl. mirisati, mirosati, olere. MR. *anĭurḍèscu*, *nĭurizmă*, unde υ=*ĭu*. - *Mirodenie* dela μυρωδία prin suf. sl.-*ènie*. *Mirézmă*, *mirezma* dela μύρισμα, MR. nĭurizmă. - Care formă grecească o găsim în Pr. de Tărg. (1652 Gast. I, 157) «priiméște grădina cu florile raiului înpodobitâ, și săditâ cu buna *mirizmă* a duhului sfăntŭ.» De asemenea la Moxa : *Cronica* (Gast. I 57) «a șasea zi féce dumnezeu raĭul cu toate pométele și cu frumoase *myrizmâ.*»

Mitră s. f.: mitre, bonnet d'Évêque. Aceia ce o pune în cap

un arhiereu când face serviciul bisericesc, Cost. Sin.: tiara, «corivantion.» Pr.[3] 440 «ĭar désupra capului purta *tiara* ce să zice *corivantion* ce se chiamă *mitră*.

- Μίτρα, ἡ. Sl. mitra idem.

Mitropolit (pl.-ţĭ) s. m.: métropolitain. Pr.[1] 11 *verso* «că nu se cade episcopului să-ş judece patriarhul său, sau *mitropolitului*.» Idem 57 *verso* «episcopul, saŭ maĭ mare de episcop cese ḑice *mitropolit*.» Palĭea de Oraştie: (1582 Gast. I, 33) «şi cu voĭea *mitropolitului* marelui Serafimŭ noi o dédem lui Coresi diaconulŭ.» Silv.: Caz. de Gov. 1642 Gast. I 98) «şi cu blagoslovenia prea sfinţituluĭ *mitropolit* Kyr Theofil.» - *Mitropolie* s. f. église métropole, cathédrale. Gavriil. Sf. Nifon (1651 Gast. I. 172) «şi sparsă (Négoe Vodă) *mitropoliĭa* din Argeş din temeliĭa eĭ.» *Cheea înţeles*. (1678 Gast. I 286) «apucatu-m-am, şi cu multă usrădie am nevoitŭ, şi dascali de tipografie am adusŭ, în sfînta şi de Dumneḑeu ţinuta *mitropolie* a scaunului Bucureştilor.» Let. K. 137 «şi au făcutŭ mitropolit, şi ĭ-au dat scaunŭ o sfîntă monastire, în oraşul Suceveĭ, să fie *mitropolie* lîngă curtea domnească».

- Μητροπολίτης, ὁ; μητρόπολις, ἡ. Sl. mitropolitŭ, mitropoliĭa.

N

***Nearea** (pl.-ale) s. f.: Novelles, lois de l'empereur Justinien. Pr.[3] 181, 119 «ĭară Neareoa împăratuluĭ Chir Leu Inţeleptul poruncéşte...» Idem 319, 7 «Neareoa cea din titla de întîĭ.»

- Νεαραί, αἱ, Novellae.

***Norie** s. f.: paroisse. - Pr.[3] 145, 9 «într'acéla chip şi baniĭ ceĭa ce-ĭ ĭaŭ ceĭce vînd darul lui Dumnezeu, şi *norïĭ* şi oraşe, adecă satele carele le ţîn *norie* care le cumpără preoţii cei hirotoniţi.» Idem 146 şi 312. - In loc de *enorie* prin sl.: norija dela gr. ἐνορία, ἡ.

Omidă (pl.-e) s. f.: chenille. - Ps. Sch. 346 CIV 34 «Ḑise şi veniră lăcuste, şi *omide* ce nu lă era măsură.» C. D. B. II, 43

«eu voĭu lăsa și voĭŭ trimete erni gréle și geruri și foamete și lăcuste și *omide...*»

- Ὁ † μίδας (μίδας : ita vocatur etiam θηρίδιόν τι διεσθίον τούς κυάμους, bestiola quaedam fabas peredens Hesych. Hașd. : C. D. B. I, 259: Este foarte interesant că articolul grec a rĕmas încorporat în forma română, negreșit pentru a da mai mult volum disilabei. MR. *Umidă* idem, alăturea cu sl. *gâșniță* și *câne dela oĭ* (umidă la MR. dela Nord, cele-lalte în sudul Macedoniei).

Omofòr s. chape, omophore. Vestmênt arhieresc ce se pune pe umeri M. L. - Pos. Vieț. Sf. Gast. I, 258 «...și-ș féce cruce și să dezbrăcâ de *omoforŭ.*» - In Pr.[3] 159, 52 găsim și înțelesul săŭ alegoric în biserică: «Iară *omoforul* carele pune arhiereul acela închipuĭaște oaĭa cea perdută, pentru care veni Domnul să o ĭa, pe carea o rătăcise mare lup diavolul și o scoase din staul ; ĭară Hristos aflînd-o o luâ și o puse la umăr și o duse de o puse în staul de unde au fost, ce să zice pre Adam în raĭu, décia *omoforul* are și crucĭ, în chipul crucii carea purtâ Hristos la *umăr* cînd il judecă Pilat să-l răstignească.»

- Ὠμοφόρον, τό, ὠμοφόριον. Sl. omoforŭ (ὦμος, φέρω).

Organ (pl.-e) s. m.: orgue, instrument musical. Ps. Sch.: 481, CL, 3 «Lăudați elu în tămpăne și zborure, lăudați elu in strune și *organe.*» Idem 482 CL 12. Ps. Dos. 496, 150, 16 «organe tinse 'n strună.»

- Ὄργανον τό. Psl. orŭganŭ organum.

Ovrèĭŭ (pl.-ĭ), s. m.: Juif, Hébreu, paien. Sin.: Iudei, Jidan, Jidov, Izrailit. In oposiție cu creștin ca și *elin.* Pr.[1] 55 *recto* «ĭarâ cese va spurca măcarŭ ce de manna *ovreilor* orĭ vinŭ orĭ untŭ sau altŭ ceva dentru aceștiĭea nuse cade creștinul să le guste.» - Let. K. 122 «și cândŭ s'au creștinitŭ întâĭ, idololatri fiindŭ, ca toți ăilalțĭ, afară de *ovrei..*» - Pr.[3] 281, 349 «când va avea pârâ creștinul cu un *ovreĭu,* atuncĭ nu se va da jurămênt *ovreĭuluĭ.*» - Praxiul (1569 - Gast. 16) : ceea ce tu încă ești *ovréi* și viĭ păgânéște și nu *evreiaște?*» Moxa: *Cronica* (Gast. I 59) «și-l gâsirâ la un puțŭ niște *ovréi* negutători și-l cunoscurâ cu ale lorŭ măestrii că va fi împăratŭ.» - **Ovrèĭea* s. f.: Judée. - Tetr. Cor. 128 Zac. 24 «In vrémea aceĭa sta Isus la uîn locŭ tocma și nă-

rodŭ ucenicii lui și multŭ mulțiți oameni de în toatâ *Ovreiea* și Ierosalimŭ...» - *Ovreĭèsc* adj.: hébraique. - *Ovreĭaște* adv. en hébreu. - *Praxiul* (Gast. I 16, 14) «...acela ce tu încâ ești ovréi, și vii păgânească și nu *ovreĭaște?* cumŭ păgânii să trâĭascâ *ovreĭaște?* că de unde noi sămânța *ovreĭască* nu limbile păgâne.» - Ὀβριός, ὁ, ὀβριά, ἡ, Ebrea, Hebrea Som. 293.

P

***Pănăghie** s. f.: cérémonie faite pour la bénédiction du pain en l'honneur de la St.-Vierge. Pr.[3] 295, 378 «să slujască liturghie și să ridice și *pănăghie* întru ajutorul tutulor, și să facă și poménă cu colivă». Acelaș pasaj în text.-gr. (Nomoc. D. C. 1089): νὰ λειτουγήσουν καὶ νὰ ὑψώσουν παναγίαν καὶ νὰ κάμουν μνημόσυνα μετὰ κολύβων». - Deci *ridicarea de Panaghie* = ὕψωσις παναγίας e termenul consacrat pentru această ceremonie. - Παναγία, ἡ. Sl. panaghija, idem.

Paraclis s. prière par laquelle le prêtre implore le secours de la St.-Vierge en faveur d'une personne ou d'une famille. Pr.[3] 194, 161 «tu priiméște acelea întru nădéjdea de spăsenia lor, și fă *paraclis* și rugi pentru dînsele». Idem 295, 378, «să știți ĭară când se va afla trup ca acela carele ĭaste lucrarea diavolului să chemațĭ pe preoțiĭ să citească *paraclisul* Précistii».
- Παράκλησις, ἡ. Psl. *paraclisŭ* supplicatio.

*** Paràclit** s. m., consolateur, nom affecté au Saint Esprit. Pr.[3] 399, 1. «Popuzinii zic lui Montan că ĭaste *paraclit*, drept aceĭa și câți sûnt botezați într'acela».
- Παράκλητος, ὁ (de la παρακαλῶ = to console Soph). Sl. *paraclitŭ* paracletus.

Părăsèsc vb. abandonner, quitter, cesser.

Cod. Vor. 144,	Bibliea din 1648:	Bibliea din 1688:
CXLIX: Părăsiți amù totu reulu și tot viclenșigul și fățăriĭea și zavistulu.	Dreptŭ aceĭa părăsindŭ toatĭ răutate și toatĭ înșelăciune și fățăriile și zavistiile.	= ..... lepădindŭ .....

Cor. Caz. (1579 - Gast. I 27) «și ne vămŭ *părâsi* de toate pă-

catele noastre». - Moxa: *Cronica* (Gast. I, 61) «elŭ dereptŭ să nu se spae boĭarii și să nu pârâsascâ jocul». - Molitv. (Gast. I 85) și ca să amuțéscă bărfélele ellinești și să se *părăsească*». Pr.[1] 32 *verso* «cum și de céle învățături maĭ denainte se va téme și se va *părăsi* den păcate». Let. K. 36, «se pomenește in istoriile unguresti, cu mare laudă Matiaș Huniad craĭul unguresсŭ, să fie avutŭ obiceĭu la ospețele sale, după ce *părăsia* de oștitŭ»... - Arh. ist. III (1638) 233 «scriem și mărturisim cu acest zapis al nostru a nește viĭ ce am avut de moșie la Cotnar, in Plocĭca doao fălci și lém *părăsit* de mulți ai». - **Nepărăsìt* adj. adv. continuel ; sans cesse. Moxa : Cron. (Gast. I 57) «puse.... al șasele Ermia, și Luna mai jos și înblâ *nepărâsitŭ...*» Varl.: Caz. (Gast. I 107) «créște și întăréște întru înțelégerea dumnezeĭascâ, înfrămșază și podobéște și *nepărâsitŭ* izvorăște». - Négoe : Invăț. (Gast. I 164) «și foarte să cuvine să-l slăbești, și să-l mărești cu glas necurmat, și cu cântări *nepărăsite*».

- Παραιτῶ ? - Serb. *parasiti* se omittere. MR. *apărγisire* sud.; *părnisire* nord., (*n* e parentetic); ceĭ d'întâi de la gr.-vulg. απαργιασ - (vb. : ἀπαργιάζω Sud. Maced.). - Mikl. Dict. etym. : *parasiti* stehen lasen rm. părăsi vb. - Den Wörtern liegt wahrscheinlich ein sigmatischer Aorist von παρίημι» (?).

Pàtima s. f.: passion, souffrance. M. Costin Let. K. 308 «după aceste zarve, numaĭ ce ĭ-aŭ căutatŭ lui Vasilie Vodă a stare la pace, vădândŭ și *patima* Vizirului». Pr.[3] 161, 56 «...cu plașcă îmbrăcară pe Hristos la *patimile* lui». Idem 225, 232 «de va avea neștine muĭare carea se îndrăcéste, acela să nu se desparță, numaĭ ce să aștepte... ĭară de nu se va izbăvi după acei trei ani de acea *patimă* a dracului : atunci să o lase și să ĭa alta». Idem 360, 46 «*patimile* mucenicilor (adecă viețile și petrecăniile) pre la pamentele lor să se citească». - *Pătimèsc* vb. souffrir. Ș. Grec.: Evangh. (Gast. I 307 - 308) și au adeveritŭ pre dînșiĭ că adevăratŭ au grăitŭ, numaĭ făr de unŭ anŭ întru care au *pătimitŭ* Ioanŭ». Oprea : Molitv. (Gast. I 317, 18) «ceĭ întru ce au *pătimit*, însușŭ fiindŭ ispitit, poate și celorŭ ispitițĭ să le ajute».

- Πάθημα, τό = πάθος, τό: passion și în special: the passion of Christ Soph. De la πάσχω, souffrir.

Patrafirŭ (pl.-re) s. m.: étole à un pan. Stolă, orar, fâșie lungă, îngustă de stofâ etc. ce preoțiĭ pun de gît și se lasă pe piept pînă jos. C. D. B. I 201, 240 «4 *patrafire* de zarba căte cu 6 cănafi». Și 241 : 1 *patrafirŭ* de adamască vérde, cu 6 canafi».

- Ἐπιτραχήλιον, τό (ngr. vulg.: πιτραχῆλι, τό). Sl. petrahilŭ idem: Hașd. C. D. B. I. 217.

Patriàrh (pl.-șĭ) s. m.: patriache. Capul în ierarhia bisericească greco-orientală. - Pr.[1] 11 *verso* «că nu se cade episcupului săș judece *patriarhul* său». Pr.[3] 319, 6 (Tîlc.) «Fieșcare de în *patriarșĭ*, trebue să-ș țíe și să-i fie de în destul cu ale lui ce au avut mai nainte oblăduirĭ». - *Patriarșèsc* adj. patriarcal. - Pr.[3] 217, 206 «ĭară împăratul décă văzu neîntoarcerea sufletului acelui om cum nu va să-l ĭarte, mâniindu-se foarte și urgisinduse scoase-l deîn scaunul *patriarșesc*». Dos.: Vieț. Sf. (Gast. I 259) «și dînŭ oarâ l'întrebarâ cîndŭ era viu a ce nu bagâ samâ cinstĭa vlădicĭască, înbrăcatŭ fiindŭ în podoabele *patriearșeștĭ*». - *Patriarșìe* s. f.: patriarcat, maison du patriache. - Let. K. 297, «au mersŭ și au luatŭ trupulŭ dinaintea curțiĭ împărăteștĭ, și l'au dusŭ la *patriarșie*, și acolo pre scurtŭ, precum au lăsatŭ vremea de atunci, l'au astrucat în *patriarșie*».

- Πατριάρχης, ὁ ; πατριαρχεῖον, τό. Sl. Patriarŭhŭ, patriarŭhija idem. - *H* = *ș* aparține foneticei române.

Pedeàpsă (pl.-e) s. f.: châtiment, punition, peine ; culture. - Sin.: *osîndă*, *nevoĭe*. - Chronogr. (1650 Gast. I 145 - 146) «ĭar închinătoriĭ de idoli rău și amar au petrecut, în robie și în *pedeapsă* luaț de limbi păgîne». Cip. Anal. p. 141 următ.: «cine va îndrăzni a priimi cugetele și ispovedaniile, fără învățătura episcopului acelui locŭ, acela *pedepsa* pravilelor va priimi». Afară de exemplul acesta, mai avem și următorul, unde se poate vedea forma : *pedepsa*. Sava : *Rănd. Sabor.* (1675 Gast. I 220) «Popiĭ, carii nu să nevoescu cu rumănie, ce tot cu sărbie, unii ca aceĭa și loru facu-și de cătră Dumnezeu *pedepsă*». - Ps. Dos. 27, 79, 16 «ce ne lași cătră

pedépsă în vreme lungâ». - Mai târḍiu sensul pgr. παιδεία: Pilde filos. (1713 Gast. II 5) «nu ĭaste săracŭ cela ce n'are tată, ci cela ne n'are învĕțătură și bună *pedépsă*». - Pr.[3] 423, 11 «avea și feciorii lui cinste și slavă, ce nicĭ unul nu sporĭa întru *pedépsa* și bunătatea tatâne-său». - *Pedepsèsc* vb.: punir, châtier, torturer; apprendre, élever. Pr.[2] 28, 10 «cela ce va otrăvi pre cineva, nu numai îl vor *pedepsi* în cumplită certare». Tălcul Evang. de Cor. (1579 - Gast, I, 26) «acicé avămŭ învĕțătura cumŭ vămŭ face cândŭ lasâ Dumnezeu dracii pre noi păcatele noastre să ne *pedepsească*». - Ps. Cor. 13, VI, 2 «Doamne, nu cu urgiĭa ta oblici mene, nice cu măniĭa ta *pedepsi* mene». M. Costin (1670 - Gast. I, 206) «acestuĭa nicĭodată boala nu-i lipséște - în tot ceasul cu aceasta vieața ș'*pedepséște*». - Pr.[3] 138 «foarte ĭaste de folos, de învățătură, de îndreptare, de *pedepsire* pe dreptate». Bibliea din 1688 (Cipariu, Chris. 186) «și despre altă parte aĭ noștriĭ oamenĭ aĭ loculuĭ nu numaĭ *pedepsițĭ* întru a noastră limbă ce și de limba elinească având *sciință*....».

- Παιδεύω (aor.: παιδεψ -); sl.: *pedepsati*, castigare, *pedepsija* poena.. - Sensul cel maĭ vechiu dar e cel ce în l. gr. l'a priimit cuvêntul prin influența creștinismuluĭ (Șain Sem. 25) adecă cel de «castigare». Pe când cel d'al douilea și posterior, nu e de cât o înrîurire directă de la venirea Românilor in contact cu cultura grecească, care, lipsindu-ĭ termenul «παιδεύω» cu ințelesul primitiv, l'a a adoptat din vocabulariul limbei vechi elene. Afirmațiunea dar a d-lui Șaineanu (Sem. 23) că în ngr. παιδεύω păstrează și ințelesul creștin și ințelesul păgân, nu poate fi exactă de cât atunci când sensul de «educatio» în παιδεύειν s'ar considera ca o restaurare posterioară și mai ales de când, doi secolĭ acum, a început să fie studiată, de către grecĭ, clasicitatea. Acest curent întroducânduse pe la sfârșitul sec. al 17-lea in România a dat cuvêntului român «a pedepsi» două ințelesurĭ. - La Istriano-români *pedepsesc* are înțeles special: «a *pedepsi* numai ca din partea lui Dumneḍĕu; pentru *pedepsire* omenească ḍic *căștig*» Maĭor. p. 108. La MR. *pidipsesc* = ngr. vulg.: παιδεύω: dau zor, osteneală, trudă, străḍuință și mai rar «castigo». Ca

și *urgie*, *-isesc*, termenul *pedeopsă*, *-esc* are o origină biblică.

Penticostàr s. m.: pentacostaire, rituel des fêtes depuis pâques jusqu'à la pentecôte. - Alex. Dascal: *Penticostar* (1694 Gast. I 313) «ĭubiților întru Hristos fraț cinstiț părinți, carii veț citi acéstă svîntă carte ce să chĭamă *penticostar...*». In titulatura chiar a cărții lui Alex. Dascal, se găsesce formă grecească «Penticostarion».

- Πεντηκοστάριον, τό. Sl. penticostarŭ. De la πεντηκοστὴ pentecoste: părésemĭ.

Peteàlă (pl.-e): clinquant d'or, lame. Fir lat și lung de aur sau de argint ce se întrebuințează la fabricarea unei stofe, ciucurĭ, etc. C. D. B. I. Catast. Gal. 204, 296 «50 trătazĭ de *petele* de aur leșescŭ».

- Πετάλιον, τό; πέταλον, τό, lamina D. C. - Psl. petala idem Mikl.

Pizmă s. f.: dépit, haine, envie, rancune. Sin.: ură, vrajbă. Ps. Sc. 366, (CVIII 3 «grăiră spre mine cu limbă hiclénă, și cu cuvinte *de pizmă* încungĭurară-me.» *Cuvinte de pizmă* = Text. Gr.: λόγοις μίσους. - Gast. I 295 (1692) «însă după Dumnedăŭ, ĭar nu după oare-care vrére, sau *pizmă*». Pr.[1] 9 *verso* «Preoțilorŭ învățămu-vâ, să nu intrați în besérică cu vrajbâ sau cu *pizmă*.» Let. K. 269 «deci, într'acea *pizmă* îndemna pre Turci asupra Leșilor.» Idem 315 și 352. - *Pizmàș*, adj. s. m.: envieux, ennemi *Caz. de Deal* (1644 Gast. I 113) «numaĭ cugetâ *pizmașule* să ești greșit?.» Sin.: *vrăjmaș*: Pr.[2] 15 *ros* «Cela ce va fura de la ceĭa ce sânt de pururé *vrăjmașĭ* și *pizmașĭ* unuĭ sat...» Sin.: dușman, vrăjmaș: Let. K. 5 «eĭ răspundŭ și *pizmașilorŭ* neamuluĭ acestor țărĭ și zavistnicilorŭ.» - **Pizmășesc* adj.: hostile, ennemi Sin.: vrăjmășesc, dușmănesc. - *Molitv.* (1650 Gast. I 228 «zidĭul cel tare cărora năzuescu către tine împroscă, gonéște, depărtézâ toatâ dĭavolésca facere și toatâ sătănésca nadâ și toatâ viclenia *pizmășascâ*.» - **Pizmătàr* adj.: envieux, jaloux, malicieux. Ps. Dos. 213, 67 «și toți *pizmătarii* déluĭ fațâ sfântâ - așĭa să despĭae, și să cadâ 'n zmîntâ.» - De-aci forma *pizmătareț*, *-iță* cu acelaș înțeles: *Floarea dar.* (Gast. I 341) «poate să închipuĭască și să asémene neștine *pizma* uniĭ păsărĭ, care ĭaste atâta de *pizmăta-*

rița, cât déca-și véde puii eĭ că să îngrașă în cuĭbul eĭ, îĭ lovéște cu pisculŭ eĭ în coaste, ca să slăbească.» Idem mai jos: Platon ḑice «*pizmătarițul* nicĭ odinioară nu stă fără durere.» - **Pizmèsc*, *pizmuèsc* vb.: envier, haïr, en vouloir. Let. K. 115 «și fiesce-carele maĭ mare vrînd să fie, unul într'o parte, altul într'alta trăgîndŭ și *pizmuindu-se*...» Gast. I 302 (1692) «ĭar cu darul lui Hs. nimic nu avură a ḑice spre mine, că nicĭ în gînd n'am avut căndva să *pizmèsc* spre cineva. - Mold. *pizmăscŭ*: Ps. Dos. 114, 34, 12 «cariĭ âmĭ *pizmăscŭ*, răŭ să-ĭ găsască.» - **Pizmitòr* (de la vb. *pizmescŭ*) în loc de *pizmaș*, *pizmătar*. Ps. Sch. 47, XVII, 18 «izbăviși-me de dracii miei silnicĭ și de *pizmitorii* miei.» In text. gr.: μισούντων.

- Πεῖσμα, τό, odium πεισματάρης, ὁ: pertinax, pervicax, perfidus.- Psl. *pizma*, odium; *pizmatorŭ* inimicus (și vb.: *ispizmiti*). - Serb. *pizma* rancune, *pizmen pizmator* rancunier, *pizmiti* se être rancunier.

Podàgră s. f.: podagre, goutte. Let. K. 288 «omŭ boleacŭ fiindŭ Radul Vodă și de mânĭ și de picioare, care boală *podagră* și heragră se ḑice.» *Calendari* (1733 Gast. II 26) se găsesce și forma *podagrie*. - Ποδάγρα, ἡ, idem.

Policàndru s. n.: candelabre, lustre. Sin.: polieleu. C. D. B. I. *Catast. Gal.* 217 «*policandru*.» Ib. 213 «1 canafi mare ce ĭaste sup *policandru*.» Gast. II. *Neculce* 33 «zicŭ călugării să fi fost și sfeșnicele cele marĭ și cele mici și *policandru*.»

- Πολυκάνδηλον idem. Trecerea lui - δηλον = - *dru* dovedesce o origină depărtată.

Polistàvrion s.: surplis du patriarche et de l'évêque. - Odajdie arhierească, ast-fel numitul felon preste care sunt țesute cruci multe. Pr.[3] 159, 52 «ĭară *golpsul* carele ĭaste tot cu crucĭ, carele se chĭamă *polistavrion*, ce se ḑice *multe-crucĭ*, acela închipuĭaște slava a toată lumea și puterea cinstitei crucĭ.»

- Πολυσταύριον idem D. C.

Politìa s. f.: ville; constitution. - Sin.: oraș; oblăduire. *Cron. R. Grec.* (Gast. I 333) «după aceĭa în casele domneștĭ, în divanul cel mare suindu-să în scaunulŭ domnescŭ au șeḑutŭ, și cu tunurile dîndŭ, mare veselie în toată *politiĭa* s'au făcut.» Let. K. 116 «de atuncĭ nu numaĭ ca un patriarhŭ și maĭ mare în orăn-

«duîala țîrcovnicilorŭ aŭ priimitŭ, ci și în Bisérică și în *politia* mirenéscă monarhŭ să fie.»

- Mgr. πολιτεία. Soph. : idem (civitas și city).

Potìr, **potìriu* s. n. : calice. Vas in care se sfințesce sfânta cuminecătură Coșt. - Gast. I (1683) 262 «*potirulŭ*» blagoslovenii carele blagoslovim, au nu e împreunarea sângelui lui Hs.? Pr.[3] 160, 56 «și de în *potiriu* se face cinstitul sânge a Domnului». *Marg.* (1691 Gast. I 293) «sângele se deșartă în *potiriu* den prea curata coastă pentru curățenia ta.»

- Ποτῆρι, ποτήριον, τό. Psl. *potirŭ* idem. *Potir* dela sl. *potirŭ*, pe când *potiriu* dela ποτήριον.

Proàspăt adj.: récent, nouveau, frais. Sin.: fraged, tênĕr, nou, de curînd. - Let. K. 95 «și trecândŭ óreși-ce vreme până a-șî tocmi altele ale împărățieî, fiindŭ *proaspătŭ* împăratŭ». Nu maî puțin se aplică și la contingentul de oștire luat din reservă : Let. K. 165 «și Turciî totŭ adăugîndu-se cu oaste *proaspătă*». Idem 227 «și dacă le-au trimisŭ, prea lesne î-au biruitŭ, și î-au risipitŭ, cu agîutor *proaspătŭ*». De asemenea și despre caiî de curênd pușî în serviciul armateî: Let. K. 363 «și până la Nemțî aŭ cădutŭ aceîa maî toțî, fiindŭ la aceștî aî noștrî și caiî maî *proaspețî*». - *Dos. Viet. Sf.* (Gast. I 225) «și descoperindŭ smochinile cura laptele dintr'înse *proaspete*».

- Πρόσφατος, ὁ, idem. Vedi Introducerea.

Prisòs s. n.: excédant, reste, surplus, superflu Cih. - De aci :
- *Prisosèsc*, - *săsc* vb. : rester, être de reste, de trop, de superflu, surabonder. Opusul lui *lipsesc*. - Ps. Dos. 19, 4, 37 «vinŭ și grâu să-mî *prisosască* - oloîul să nu-mî lipsească». Idem 43, 15, 5 «avîarîa mîa, Doamne, nu-țî lipsîaște - că tu aî destulŭ de-țî *prisosîaște*». - **Prisosàlă* s. f.: = prisos. *Grec. Mărg.* (1691 Gast. I, 293) «ci precum la ceară focul nu face nicî o *prisosală*»...

- Περισσός, ὁ, abundant Soph. Cfr. și *presus (maî presus)* care la MR. se zice *di prima-'nsus* (= de pre-maî-sus) - περισσός (gr. pop.: περίσσιος).

Procopsèsc vb.: gagner, progresser, prospérer, instruire. - Sin.: «pedepsesc», căștig, sporesc.» Let. K. 104 «trimițându-î Părinții lor în Elada la Atena, de învăța carte grecească și în

știință acolo *procopsià* desăvârșitŭ». Idem 105 «se vede că nicĭ pre aceĭa dreptatea lui Dumnedăŭ ĭ-aŭ lăsatŭ saŭ ĭ-aŭ îngăduitŭ a *procopsi* sau a se adauge casele și neamurile lor». Pr.[3] 140 «așijdere și ale unor părinți cariĭ au *procopsitŭ* întru bunătățĭ și aŭ făcut și eĭ bogate pravile». - *Procopsìre* s. f. : prospérité, progrès. Pr.[3] 355, 4 «zicând că doar nu trebue nunta și întorcându-se de cătră tocmeala apostolească ce cătră dragostea spaseniei și cătră maĭ binele *procopsirii* oamenilor». - *Procopsìt* adj.: prosperé, progressé, avancé. Let. K. 103 «din care oare-când în vechile vremĭ și eĭ prea marĭ oamenĭ aŭ fost, și atâta întru învățătură a cărților și a științelor aŭ fostŭ *procopsițĭ*». Contrariul : *neprocopsitŭ* : Pr.[3] 346 «clíricul saŭ mireanul *neprocopsitŭ* și *fără ispravă* care pâraște pre episcop să fie neprimiitŭ».

- Προκόπτω (aor. προκοψ -), to make progress : to improve (ἐν παιδείᾳ) Soph.

Proscomidie s. f. : offertoire dans la messe. Sfințirea pânii și a vinului Cost. - Pr.[3] 195, 164 «de să va tămpla, să se vérse sfintele maĭ nainte de văhodulŭ cel mare, atunce preotulŭ ĭară să facă a doa *proscomidie*». - * *Proscomidìt* adj.: de l'offertoire. Pr.[3] 195 (în titlul cap.) «pentru preotul carele va sluji și se vorŭ vărsa sfintele daruri, nu i se va cădea sveazda și cândŭ sântŭ sfintele obărșite, și pentru prescurile *proscomidite* de le vorŭ mănca câinii....» - Προσκομιδή, ἡ. Psl. proscomidija idem.

Psalm (pl.-ĭ), s. m.: psaume. Pr.[1] 64 *verso* «oare cineva pierde den trupul lui Dumnedeu o părticé, să se despartâ 40 de dile, ĭară de boalâ 3 dile, ĭarâ borătura să o feréscâ sau să o îngroape în bisericâ unde nu umblă oamenĭ, ĭarâ dănuo ardâ cum fac oare cariĭ neințelepți și să dicâ 100 de *psalmi*». Tot în Pr.[1] 148 ne întîmpină și forma **psalom*. - E prea des întrebuințat în amândouă formele ca să mai dăm esemple. - *Psălmuèsc* vb.: psalmodier. *Dos. Ps. Sl. rom.* (1680 Gast. I 248) «cânta-voĭŭ și *psălmui - voĭŭ* domnului». Idem 249 «cântaț și vă bucuraț și *psălmuiț*». - *Psaltìre* s. f.: psautier.

- Ψαλμός, ὁ ; psalmus ; de aci vb.: *psălmuesc*. Ψαλτήριον, τό, psalterium. - Psl. psalŭmŭ, psalŭtirĭ. - *Psalomŭ* vine de la rus. *psalomŭ*.

R

Rasă s. f.: habit de moine. Pr.[3] 183, 124 «ïară de va fi purtând (călugărul) hainele ce se dice *rasele* cu motive, atuncï să-l afuriséscă».

- Ράσον, τό, vestis *rasa*. pallium monachorum D. C. - Lat. *rasum* = ξυσθείς.

S

Sàcos s. habit de patriarche et de métropolitain. - Pr.[3] 159, 52 «*sacosul* ïaste plésca cu carea purtară pe Hristos la groaznecile patime.»

- Σάκκος, ὁ. Psl. sakosŭ saccus. - Formă grecească în loc de *sacŭ*.

Sărăcùstă (pl.-e) s. f.: carême. Păresemï. Pr.[3] 263, 323 «de-acia să postéscă doă *sărăcuste*, și să păzéscă la sfânta Besérică, întru molitve și posturï și rugï, și décă se vor împlea cele 2 *sărăcuste*...»

- Σαρακοστή, ἡ (în loc de τεσσαρακοστή). Psl. sarakusti idem. - Σαρακοστός, ή, όν Soph. - Gr. pop. σαρακουστή.

Scàfă, s. f.: vaisseau à boire, auget. - C. D. B. I *Catast. Galat.* 205, 317 «1 *scafă* de argintu.» Ps. Sc. 68, 5 «Gotovit-ai între mere masă, ainte dodeïaște-mi; uns-ai cu untu capul mieu și *scafa* ta ce me adăpă...» Idem 235, 9 «ca *scafa* în mănule Domnului, vinu nemestecatŭ înplure de mestecaire.»

- Σκάφη idem D. C.

Scàndal (pl.-e), piège, scandale. - Let. K. 116 «vaï lumeï de *scandale*, că de nevoï ïaste a veni *scandalele*, însă vaï omului aceluïa prin carele vin *scandalele*.» Și **scandală*: Pr.[3] 341, 70 «nu ïartă să șază cu ale lor soții (adecă fămeï) ca să nu cum-va fie de aicïa împedicare oamenilor puind și *scandală*». **Scandălă* = honte. *Dos. Viéț. Sf.* (1682 Gast. I 258) «ïară slujitoriï fiindu-le *scandălă* de bunătatea sfântului, nu vrea nice unul să misce să-l tae» - *Scăndălèsc* vb.: scandalisé = lésé, insulté. Pr.[3] 271, 341

«neavênd vreme să se sfătuĭască cu ceĭ *scăndăliţĭ* şi vătămaţĭ, ce se dice cu cei suiduiţi...»

- Σκάνδαλον, τό ; Psl. skanŭdalŭ, skandélŭ scandalum.

Schimonosèsc, *schimosèsc* vb. déformer, défigurer, enlaidir. - M. Cost. *Viaţa lumii* (1670 - Gast. I 203) «în foc te veĭ *schimonosi*, pămănte cu apa.» Ps. Dos. 114, 34, 9 «să să *schimosască* 'n grĭa ruşine - carii pornescŭ răulŭ lorŭ pre mine.» Idem 118, 34, 83 «ruşinĭa 'n obraz să-ĭ *schimosascâ* - răutatĭa lorŭ să-ĭ îngroziască.» Let. K. 131 «...schimbându-se şi *schimosindu-se* numele, din Flakia ĭ-au disŭ Vlakia.»

- Pgr. ἄσχημος, (vb. ἀσχημώνω, aor. ασχημωσ -) mal figuré, difforme.

Schiptru s. scèptre. Let. K. 152 (Gast. I Ureche 1625, 70): «şi de acolo au luat Stefan Vodă *schiptrul* ţăriĭ Moldoviĭ şi aŭ mers la scaunul domnesc la Suceava.»

- Σκῆπτρον, τό. Psl. skiptrŭ, sceptrum.

Schizmàtic s. m. : schismatique. Pr.[3] 337, 33 «*schizmaticii* sânt Avdianiĭ cariĭ ţîn credinţa ca şi a dréptei şi adevărateĭ biséreci.»

- Σχισματικός, ὁ, schismaticus.

Schit (pl.-urĭ), s. m.: monastère, couvent. - Cozma : *Pateric* (1692 Gast. I 305) «spusu-néu noâ oare-care din părinţĭ că au fost un *săhastru* foarte socotitor, şi au mers a petréce în *schit.*» Pr.[3] 302, 392 «nice călugăr întru mănăstire sau la *schiturĭ...*»

- Σκήτις, σκήτη, ἡ. - Psl. *skitŭ*, habitatio anachoretarum.

Scopòs s. n. dessein, intention. - In loc de *scop*. Pr.[2] 24 *ni* «cela ce va ucide pre altul ce au fost ţiind moşiile cuiva cu acesta *scopos* cum să cază pre măna lui...» Ne întímpină şi în epoca fanar. *Thoma*: *Iliodor*. (1773 Gast. II 93) «şi cum că potop ĭaste *scoposul* încungĭurăriĭ zidurilor», alăturea de forma românisată *scop*.

- Σκοπός, ὁ. Sl. skoposŭ idem.

Scòrpie s. f.: scorpion. Pr.[3] 443 «şi veţi mănca trupurile feciorilor voştri şi ale fételor voastre, şi vă veţĭ da în mânile vrăjmaşilor voştri şi vă vor semăna limbile şi vă vor triméte afară cu spata care va să vie asupra voastră, care ĭaste grindină, foamete, ciumă, lăcuste, dinţiĭ hiérilor, *scorpiile*, şerpii.» Ib. 446 «să calce pre şerpii şi pre *scorpii* ce se zice pre meşterşugurile ale dia-

volului și prẹ toată puterea lui.» *Molitv.* (1650 - Gast. I 228-29) «să călcaț preste șerpi și preste *scorpiĭ.*»

- Σκορπιός, ὁ. Pl. skorŭpija, scorpio.

Sihàstru, *săhàstru* s. m.: ermite, anachorète. Sin.: pustnic. - Pr.[1] 161 «călugărul *sihastru*, nu-i se cade să aibâ nice unŭ dobitocŭ fărâ pisicâ.» - Și *săhastru:* Pr.[2] 69 *xz* «céla ce-șĭ va lăsa cinul său și să va apuca de alt cin maĭ cu nevoe și maĭ cu grea petrecere nu să va chemà că hiclenéște mănăstirea și besérica, cumŭ s'arŭ ḑice când să face călugărul *schimnic* sau *săhastru* în pustiĭ.» *Cozma: Pateric* (1692, Gast. 305) «spusu-néu noâ oare-care din părinți că au fost un *săhastru.*»

- Ἡσυχαστής, ὁ, m. - ἡσυχάστρια, ἡ, f. idem. - Dela *isihast* prin căderea inițialului *i* și adaosul unui *r* epentetic.

Sinagogă s. f.: synagogue. Sin.: săbor. Pr.[3] 399, 1 «ĭară cei ce sântŭ afară de săbor sau *sinagogă* sânt episcopiĭ sau preoții cariĭ fură pârâțĭ sau osăndițĭ pentru vr'o greșală.»

- Συναγωγή, ἡ: assembly, congregation; religions assembly or meeting = ἐκκλησία Soph.

Sinaxàriu, *sinaxàr* s.: Synaxarium. *Dos. Vieț. Sf* (1682 Gast. I 251) «a *sinaxariului* dumneḑăiascâ și sfântă carte scoasă despre grecéște și elinéște.» Pr.[3] 294, 378 «Nichifor Xantopol la *sinaxarul* de la sâmbăta lăsată de carne cu alțĭ dascalĭ și povestitorĭ ḑice și spune cum să topéște omul în pămênt.»

- Συναξάριον, τό. Psl. Sinaxarŭ synaxarium.

Sinie s. f.: pot au gateau. - C. D. B. I 213 «*sinie* mare.» Ib. 221 «*sinie* = serb. sinija: de la gr. σινίον, τό.

Solinàriu s.: tuyau, tube. Sin.: țeavă. - Pr.[3] 399, 1 «prorociĭ citesc și tălcuesc cătră eresul lor, niște basme tocmesc și ḑic că Hristos deîn ceriu au pogorît trupul și ca pe într'un *solinariu* au trecut pre în sfânta fecioară.»

- Σωληνάριον, τό, tubus, tubulus. Diminut. dela σωλήν MR. *șulinar.*

Sosèsc vb. arriver, parvenir, devenir, atteindre, suffire. - *Palĭea de Orășt.* (1582 Gast. I 35) «în sfatul lorŭ nu *soséscâ* sufletul mieu.» Ib. 37 «pentru aceĭa cetindŭ toți care în ce mănâ va *sosi* blagoslovițĭ cum și Dumnezeu să blagoslovéscâ pre voĭ». *Moxa: Cron.* (1620 ib. 58 «să noate de acolo spre apusŭ

pănâ vor *sosî* la un cămpŭ». *Varl.: Caz.* (1643 ib. 106) «însă plănsul acestora se va întoarce întru bucurie ; că va *sosi* binele și cinstea lor». *P. Ștefan.: Chronogr.* ib. 147 «și să nu zăbovești, ce să te grijești maĭ curund, să eși afară, pănă nu *sosésce* putérea Haldeilor». *Dos. Vieț. Sf.* (1682, 256) «că încâ pâĭnile nu-s crescute și vrémé smochinilor n'au *sosit.*» Let. K. 157 «pre obiceĭul fireĭ omineștĭ, dece are, dece poftește să aibă maĭ mult, nu *sosia*, lui Stefan Vodă ale sale să le țînă».

- Σώζω (aor. σωσ -) arrivare, giungere = φθάνω bastare. Sl. sosa = Kommen Mikl.

Spătàr s. m. autrefois porte-glaive du prince, plus tard un titre de noblesse. C. D. B. I. 169 (circa 1608) «să se știe că au cumpărat jupan Mărzé *veliki spatar* o cină în Berilești de la Preda» unde sl. *veliki spatar* stă în locul rom.: *mare spătar*. Let. K. Gr. Urechi, 138 «*Spătar mare* și staroste de Cernăuțĭ și ĭaste obiceĭŭ să se îmbrace la ḑile marĭ cu haĭnă scumpă domnească, dvorbitorĭŭ, cu arme domneștĭ încinsŭ cu spata Domnuluĭ într'acéle ḑile.» *Hrisov* (1651 Gast. I 150) «adecâ noi Constantin Cĭogolé *Spătar mari.*»

- Σπαθάριος, ὁ : Spatharius, armiger = σωματοφύλαξ, μαχαιροφόρος βασιλικός și βασίλειος ξιφοφόρος: purtătorii de *spată* (=spadă), οἱ φέροντες σπάθας. Sl. spatarŭ. Dela spata (=σπάθα, spatha, major gladius D. C.): Ps. Cor. (1579 Gast. I, 16, 41) «că ascuți-vòĭŭ ca fulgerulŭ *spata* mea.»

Splină s.f.: rate. - Pr.[3] 422 «fĭarea plaviță ĭaste despre partea stângă désupra *splineĭ.*»

- Mgr. σπλῆνα, ἡ σπλήν, ἡ. Sl. splina idem.

Stavropig s.: la fixation de la croix. Pr.[1] 49-50 «și după lumina luminărilor, atăta locŭ să semnéze și așa să se înfiĭngă cruce ce ĭaste *stavropig.*»

- Σταυροπήγιον, τό (σταυρὸν πήγνυμι = înfig cruce), the fixing of a cross Soph. Sl. stavropighija tabernaculi fixio.

Stèmă s. f.: courone, armoirie. - Pr.[1] 89 (Gast. I) «ca să nu te rușinezi de cineva, ḑe marii pămăntului, nice de însușŭ cela ce poartâ *stemâ* să nu cumineci.» Let. K. 36 «și vomŭ arăta și ce *stemă* au avut țara încă de maĭ nainte de venirea lui Traian.»

- Στέμμα, τό (στέφω = corono). Psl. stema idem D. C.- Στέμμα = στέφανος (στεμματοφόρος = στεφανηφόρος Soph.)

Stih (pl.-urĭ) s. n.: vers, verset. - *Kozma*: *Amart.* (1692) «...la o mănăstire era un frate foarte cu bună témere, înflorind întru bunătăți, carele auzind *stihul* acesta...» Let. K. 35 «cine ar ști faptele Troadenilor și a Grecilor de nu ar fi scris Omirŭ cu *stihurĭ* nemuritoare?» Pr.[1] 131 *verso* «numaĭ cela ce slujaște méseĭ, acela să grăĭascâ *stihurile.*»

- Στίχος, ὁ. Psl. *stihŭ* versus.

Stihàr, *stihàriu* (pl.-e) aube de prêtre, surplis. C. D. B. I 224 «*stihar* de adamască galbănă, *stihare* de adamască, cu obraze și cu flore.» Pr.[3] 452 «nu să cade preotului să poarte haină scurtă la liturghie: ce lungă până tocma jos la călcâe, așijderé ĭară nice *stiharĭŭ* de lână...» Sensul alegoric: Pr.[3] 158, 52 «*stihariul* carele ĭaste alb, închipuĭaște strălucirea dumnezeeștei luminĭ, ĭară răurile carele le are sângele și apa carele curseră din dumnezeĭasca coastă a Domnului.»

- Στιχάριον, τό. Psl. stiharŭ sticharium.

Stihie s. f.: élément, principe. - *Neagoe*: *Invăț.* (1654 Gast. I 166) «ĭar cele 4 capete de aspidă, semnéză 4 *stihii.* «Let. K. 39 «că uniĭa socotea a fi zidită lumea din Haos, adecă din amestecarea lucrurilor și *stihiilor*». Pr.[3] 294 «de patru *stihiĭ* se ține lumea, a soarelui, a aerului, a pământului și a apeĭ; și de-ar lipsi de într'aceste *stihiĭ* numaĭ una, nicĭ un lucru al creșterii nu s'ar face, nicĭ ar créște; așijderea și omul făcutu-s'au de patru *stihiĭ.*»

- Στοιχεῖον, τό. Psl. *stihija* elementum.

Stol (pl.-urĭ) s. n.: groupe, nuée d'armée. - Sin.: *cîrd*, *gloată*, *buluc*, *ceată.* - Let. K. 333 «rîpele acelui pârîu pusese despre oștile lui Vasilie Vodă, și oastea sa tocmise de ceĭa parte *stol*, toată óstea într'un șireag tocmită, ca 9000 de oameni». Ib. 365 «oastea tătărească... au purcesŭ *stolurĭ* după *stolurĭ*». *M. Costin Let. Mold.* (1670 Gast. I 291) «numaĭ vădum despre amĭadiḑi un nuor, cum să rădicâ de o parte de ceriŭ un nor sau o negurâ, nĭam gîndit că vine o oaste, *stol...*» Și mai jos «Un *stol* ținea un cĭas bun, și dacă trecea acéla *stol*, la un cĭas și gĭumătate, sosĭa altul și așa *stol*, după *stol.*» - *Stolèsc* vb. grou-

per, arranger l'armée en groupe, en colonne. - Let. K. 247 «dacă au sosit toastă onstea Leşilor peste vad, şi Husariĭ s'au *stolit* şi au purces asupra oştii lui Mihaĭ-Vodă....» Ib. 350 «deci, cum aŭ sosit la vadul Teleajinului, cum aŭ început a dare den sinéţe şi de o dată se *stoltau*, pănă ar agiunge şi celel'alte *bulucuri*..» Ps. Dos. 254, 76, 31 «Dumnedăŭ, din sfîntulŭ sălaşŭ faci cale - cînd *stoleşti* cătră războiŭ oştile tale».

- Στόλος, ὁ, flotte Mlat. *stolus*, classis D. C. - De la specialul înţeles de «*grup de corăbiĭ*» mai întâi ajunge un termen strategic şi apoĭ cade într'o sferă maĭ abstractă (*stol* de păserĭ).

Străchina s. f.: terrine, plat, écuelle, jatte. - Sin.: blid, farfurie, oală. - Pr.[1] 131 «cineva sparge oalâ s'au *strachinâ* saŭ altŭ ce ca acestea va greşi, să ĭa canon».

- Ὀστράκινα = strachina. Sl.: strakina, Schüssel, gr. ὄστρακον Mikl. - Hasd.: C. D. B. I. 395, 132 la cuvêntul *omidă*: Este foarte interesant că art. grec a rĕmas încorporat în forma română, negreşit pentru a da maĭ mult volum disilabeĭ, pe când în *strachină* = ὀστράκινα, vorbă de doă orĭ maĭ lungă, a perit, din contra chiar organicul *o*, confundându-se cu art. nedefinit român.

T

Tàlant (pl.-ţĭ) s. m.: t. numism.: talent. - Pr.[3] 141 «ce folos ĭaste de amăndoă să stea încuete cum am dice scriptura maĭ vărtos aducându-mĭ aminte de cuvêntul săpânului meu Hristos pentru sluga cea vicleană ce ascunsese *talantul*». - *Invăţ. de Câmpulung* (1642 Gast. I 95) «un om era datorĭu altuĭa 1000 de *talanţĭ*». Ib. 95 «atunce cum audise cela ce-ĭ ertase cea mie de *talanţĭ*.... Darâ (carele ĭaste) cel cu mia de *talanţĭ*? Păcătosul».

- Τάλαντον, τό. Psl. *talantŭ* talentum.

Tămâe s. f.: encens. - Tetr. Cor.[3] «şi deschiseră comoarăle lor, şi aduseră luĭ dar aur şi *tămâe* şi zmirnă». Ps. D. 87, 28, 17 «şi chedrii din Livanul Domnuluĭ îĭ detunâ - de-ĭ frînge cu trupinâ, cu crengĭ înpreună - ca şi viţălul *tămâeĭ* mănunt âĭ

zdrumică». *Grec.*: *Marg.* (1691 Gast. I 294) «deci luâ *tămâe* şi lumânări şi ajungândŭ la besérică, dise: mulţumescu-ţi Doamne».

- Θυμίαμα, τό. prin Sl. timijanŭ, idem.

Tămpănă (pl.-e), s. f.: tambour. Ps. Sch. 264 CXLIX 479, «se laude numele lui în zboru, şi in *tămpănă* şi în psaltirea se căntĕ lui.» Ps. Car. 404, 150, 7 «lăudaţi elu în *tămpăne* şi zborure».

- Τύμπανον, τό. Psl. timpanŭ tympanum. MR. tâmpănă. - De unde: *întîmpinare*: a eşi în drumul cuĭ-va cu *tîmpene*. (Candrea).

Tàrtar s. m.: Tartare, enfer. Ps. D. 507, 8 «ĭară pe acel începătorĭŭ de rĕu şi adâncŭ bălaur cu înţelepţita de dumnedăire înşelăcĭune l'aĭ undit şi cu lănţuje de 'ntunĭarec l'aĭ legat în *tartar* şi în foc nestins». *Molitv.* (1650 - Gast. I 228) «şi pre balaurul cu undiţa întrupăriĭ tale l'aĭ tras, şi cu legăturĭ de întunearec l'a închis în *tartar* ferecat».

- Τάρταρος, ὁ. Psl. *tarŭtarŭ* tartarus. Haşd. M.E. la *ĭad* («*ĭad* a înlocuit pe vechiul românesc *tartar*»).

Temeĭŭ (pl.-ĭurĭ) s. f.: base, fondement, raison; centre de l'armée. - *Molitv.* (1650 - Gast. I 228) «acela ce scuturi lumé suptŭ cerĭŭ din *temeĭurĭ* şi stîlpiĭ ei nestrămutaţ». Let. K. 26, «stâ darŭ numele celŭ vechĭŭ ca un *temeĭŭ* neclătitŭ». Ib. 39-40 «pentru aceĭa şi noi am adevăratŭ şi maĭ doveditŭ *temeĭŭ* a începăturilor...» Ib. 224 «a doa di s'au ispititŭ să dea harţŭ; ce Moldoveniĭ tot s'au dat înapoĭ, spre *temeĭul* unde era ţara cu Turciĭ la un loc strînşi». Ib. 268 «de lăudatŭ ĭaste fie-care Domnŭ, să hie spre partea creştinească; că această ţară, căci trăeşte în statul săŭ aşa până acmu, pentru ţărĭ creştineştĭ stă până astădĭ în rândurile sale; însă cu înţelepcĭune, nu fără socoteală şi fără *temeĭŭ*.» Ca termen strategic, însemnează «*miezul armateĭ*» în oposiţie cu «*aripile*». Let. K. 317 «...au datŭ războĭŭ Leşilor, cariĭ, fiindŭ în număr cu mult mai puţinŭ şi în locurĭ depărtate în câmpĭ de la *temeĭul* săŭ...» Ib. 318 «era descălecată orda cu *temeĭul* la un satŭ anume Brătulaniĭ...» Ib. 319 «Drămba cea de oştĭ... au cuprinsŭ câtŭ ţine Soroca şi ţinutulŭ Iaşilorŭ până în târgŭ în Iaşĭ, Hotinul, Hărlăul şi Cernăuţiĭ până în cetatea SuceveĬ, *temeĭul*; ĭară aripile

până în munte ajungeau». - *Temèĭnic* adj. fondé, fort, solide, sûr. Let. K. 17 «însă pe acele vremurĭ nu era altă oaste, nicĭ maĭ *temeĭnică*, nicĭ maĭ traĭnică la toate lipsele oștiĭ, ca slujitoriĭ Râmuluĭ». Ib. 50 «acestŭ darŭ Ianus ĭ-au plodită și ĭ-au înmulțit pre Grecĭ, precum avemŭ *temeĭnică mărturie*». - Ib. 256 «acestŭ felŭ de oaste ĭaste totŭ în herŭ, *temeĭnică* oaste foarte.» - *Temelèz* vb. fonder, créer. Ps. Sch. 281, LXXXVI 5 «și omu născu într'ănsa și elu *temelt* susulŭ». Ib. 417 CXVIII 152 «de ainte cunoscuĭu de mărturiile tale, că în vécu *temelitu-léĭ*». - *Temelìe* s. f.: fondement, base. *Meletiĭ*: *Caz.* (1644 Gast. I 112) «tot omul carele va să zidească ceva, au casă, au cetate, întîĭŭ pune *temelie* vîrtoasă». Alex. Dasc.: psaltire sl. rom. (1698 ib. 315) «desertațŭ, desertațŭ pănă în *temeliile lui*». Pr.[1] 49 *recto* «să nu pue altă *temelie*, ce pre cé *temelie* ce ĭaste maĭ nainte, aceĭa i se cade neclătită». Idem Let. K. 41 221. - *Temeliicit* (vb. *temeliicire*?): fondé. Pr.[1] 49 *recto* «că fără blagoslovenia biséricei căci mari de pre acéle locuri sau *temeliicit* acea biserică.» - *Intemeĭèz* vb. créer, baser, fortifier, établir, consolider. - *Pidele luĭ Solom.* (1683 Gast. I 268 «*întemeĭatu-m-au* la începătură, mainte pănă pământulŭ a nu-l face.» - *Cron. Doroth.* (1680 - Gast. I 311) «cu cuvăntul lui Dumnedău ceriurile s'au *întemeĭat*.» - *Intemeĭat* adj.: fondé, établi, bien établi, bien situé. Let. K. 106 «decĭ dară oamenĭ *întemeĭațĭ* ca aceĭa, și stăpânĭ mari și bogațĭ făcându-se, și de marĭ neamurĭ *întemeĭațĭ*.» Ib. 120 «așa dară și aceĭ Romanĭ-Dacĭ ce erau aicĭ, și al lor traĭŭ și stare 'șĭ cercau, și cât au putut a le ținea au nevoit, moștenĭ vechĭ și *întemeĭațĭ*.» Ib. 310 «Sultan Murad într'acolo zăbovindu-se cu oștile, ĭară în părțile aceste stau fericite veacurĭ, liniște și pace *întemeĭată* din toate părțile.»

- Θεμέλιον, τό. Psl. *temelŭ*, *temelija*, fundamentum. Ngr. θεμέλι, τό. MR. *θemèlĭŭ*.

Tipàr, - *ĭu* (pl.-e) s. n. imprimerie, typographie, presse. *Paliea de Orăștie* (1582 Gast. I 38 «De în mila lui Dumnezeu cu Șerban diĭacu meșterul mare a *tiparelor...*» *Varl.*: *Caz.* 1643 (în titulatură) «în *tiparul* domnesc în Iașĭ.» - M. Costin (Gast. I 201) «și scriĭtori cariĭ izvodescŭ, puținĭ să aflâ, ĭară *tipar* nu-ĭ» - *Tipărèsc* vb.: imprimer. Evst.: *Prav. aleasă* (1632 Gast. I 78)

«fu alesŭ de fu maĭ mare drucar ce se zice fu dascal, și maĭ mare prespre *tiparĭŭ* unde se *tipărĭa* cărțile.» Let. K. 89 «acestŭ podŭ și în baniĭ aceluĭ împăratŭ Ulpie Traian se punea, de o parte de monetă bătea chipul luĭ, și de ceĭa l'altă parte *tipărea* podul cu aceste slove.»

- Mgr. τυπάριον, τό, figura seu τύπος în moneta. Psl. *tiparŭ* regula.

Tipic s. n.: rituel; modèle. Pr.[1] 188, 141 «atunci să ĭa și nașul de în unt și să ungă copilul pre toate mădulările, cum ĭaste tocmeala *tipicului*.» *Apost. de Buc.* (1683 Gast. I 261) «...s'au întâmplatŭ, dascali, de au tălcuitŭ sfânta scriptură cea noao, spre bună înțelégerea limbiĭ noastre, și o au așăzatŭ, după orănduĭala și urmarea grecescului *tipicŭ*.»

- Τυπικόν, τό. Psl. *tipicŭ* typicum.

Tipos s.: type, image. Sin.: *chip*. - Pr.[3] 445 «întâĭ ca o zidire a mânilor sale, și căci ĭaste *tiposul* tocmiriĭ întrupăriĭ sale.» - *Tiposèsc* vb.: former, créer. - *P. Stefăn.*: *Chron.* (1650 Gast. I 145) «ĭară pre om, adecă pre Adam l'au zidit cu mânule sale, cum și pre Evva o au *tiposit*, femée den coasta lui Adam.» Pr.[3] 217, 204 «aceasta s'au *tiposit* sau ijderit despre Neareoa împăratului depururea pomenitul Leu înțeleptul.»

- Τύπος, ὁ, type. - Τυπώνειν (τυπωσ-) formare, effingere D. C.

Tiran s. m.: tyran. - *Pav. Ștefăn.*: *Chron.* (1650 Gast. I 146) «și ce hulă celor *tiranĭ* și neînfrânțĭ în faptele sale.» Idem. Let. K. 118.

- Τύραννος, ὁ, tyrannus.

Titla (pl.-e) s. f. titre. Titlu. - Pr.[3] 239, 251 «acela să se pedepsească cum zic Pravilele și pedeapsa aceluĭa ĭaste după cum scrie cartea a 20, a șaptesprezecea *title*.» Idem 319, 7 «neareoa cea de în titla de întâĭ.» Nouveaux mélanges orientaux. (Paris 1886). Voyages de Bas. Vataces p. 335 vers 285 «κ'ἱστορικοὶ ὡς γράφουσι καὶ τῶν Μοσχόβων τίτλα (= titres, documents, Legrand).

- Τίτλος, ὁ. Psl. *titla* titulus.

Trapezàriu s. m.: celui qui a soin du réfectoire du monastère.- Pr.[1] 131 *recto* «chelarĭul sau *trapezariul* de vor lăsa niscare bucate cu nesocotință... unii ca aceĭa să aĭbă pocaanie în 2 lunĭ.»

- Τραπεζάρης, ὁ, uno che ha cura della mensa Som. Psl. trapezarŭ idem.

Tropàriu s. n.: motet. Let. K. 87 «Hristos luând chipŭ omenescŭ, mulțimea dumnedeirii idolilorŭ s'au zdrobitŭ... precum se vede la *trópariul* de la nascerea Domnuluĭ la slava de la vecernie.»

- Τροπάρι, τό idem.

U

Urgie s. f.: fureur, courroux, exécration; l'effet du courroux (céleste), affliction, malheur, calamité. - Ps. Sch. 229 LXXIII, 1 «derepce Deul împinseși-nă pănă în cumplit? Mănie-se *urgia* ta spre oile pășuriei tale? «Ps. Cor. 4, 10 «atunce grăi-va cătrâ ei cu mănia sa și cu *urgiia* sa spăimănta-va ei.» Ib. 71, 8. Cod. Vor. 10 IX, 10 «audiră și fură împluți de *urgie.*» Acelașĭ pasaj în Bibliea din 1648 și 1688 cuvântul *urgiia* se redă prin *mănie. Evst. Frav. aleasă* (1632 Gast. I 76) «și ĭaste de stâ gata înaintea voastrâ dua mănii și a *urgieĭ* lui Dumnedău.» *Varl.*: *Caz.* (1643 Gast. I, 104) «...aceĭa toți vor hi judecați cu *urgia* județului lui Dumnedău». - *Biblia* (1688 Gast. I, 282) «și vădu Domnul și răvni și să scărbi pentru *urgia* fiilorŭ lorŭ și fételorŭ» Let. K. 42 și «pentru aceĭa au făcut doĭ stâlpĭ, unul de pĭatră și altul de cărămidă prevădând din cursul cerescŭ că era Dumnedău să certe lumea cu doă certări, cu apă și cu focŭ; ci nu știa care *urgie* era să vie întâĭ.» - *Urgisèsc*, vb.: châtier, punir. Bibliea (1688 Gast. I 282) «eĭ m'au răvnitŭ pre mine, nu ca pre Dumnedău, m'am scărbitŭ cu chipurile lorŭ, și eu voĭu răvni, pre eĭ, nu ca pre limbă; pre limbe fără minte voiŭ *urgisi* pre ei.»

- Ὀργή, ἡ, ira (aor. οργισ-). Vedĭ introducerea.

V

Văpseà (pl.-éle), s. f.: couleur, teinture. *Varl.*: *Caz.* (*Gast.*: I 106) «...în toate felĭurile de *văpséle* podobiți și frumoșĭ, cu oști de

ângeri nenumărați.» Let. K. 43 «că întâiŭ au blagoslovit pre Noe și pre fecĭoriĭ lui și s'au făgăduitŭ ca să nu maĭ fie potopŭ pre pământ, precum au pus sémne de întărirea păciĭ, un zelog vecĭnic, curcubeu pe cerĭu în câteva *văpséle* roșie, vérde..» - *Văpsàrĭu* s. m.: teinturier. Văpsitor, boiangiu. - Tetr. Cor. 91 «și veșmintele luĭ fură luminate albe foarte ca zăpada, necĭ un *văpsarĭu* n'ar putea face așa alb pre pământ.» - *Văpsèsc* vb.: colorer, teindre, peindre. Pr. 21, 4 (si) «cela ce va *văpsi* vre-un fel de banĭ fiind de arame să arate că ĭaste de aur sau de argint, sau de va *văpsi* argintul să arate că ĭaste aur, să-l omoare.» Pr.[3] 162, 63 décia când slujaște și se priceștuĭaște de dumnedăĭeștile și înfricoșatele taĭne, și i să *văpsescŭ* buzile lui de dumnedăĭasca priceștenie, atunci dacă sfrășaște Liturghia, și să dezbracă de odejdiĭ, și ĭase afară, icoanele să nu sărute, pentru-că-ĭ sântŭ buzile *văpsite* de priceștenie.» Ib. 389, 92 «cariĭ 'șĭ crescŭ părul și-l împletesc saŭ îl *văpsescŭ*, sau îl încrețescŭ aceĭa să se afurisească.» Gast. I 178 (1651) «și toate scobiturile pietrilor din afară le *văpsi* cu lazur albastru, ĭar florile le polei cu aur.»

- Βάφω (aor. βαψ-), colorer, teindre. Sl. *vapŭsalo*, *vapsĭlor* fucus, *vapĭsati* fucare. Bulg. *vapsijŭ* couleur, *vapsa*, *vapsuva* teindre. - MR. *văpsescu*, idem.

Vàrvar s. și adj.: barbare. Ps. Sch. 379 CXII, 1 «în eșiré lui Israilŭ deîn Eghypet casa luĭ Iacovŭ di oameni *varvari*...» Let. K. 100 «dintr'acea amestecătură a Romanilor și a *varvarilor*, cu dările și lucrările ce făceaŭ între eĭ și cu a însurărilor amestecăturĭ, Valahiĭ aŭ răsărit.» Ib. 105 «fie dară mila și grija și de eĭ a aceluĭ Hristos Dumnedăul nostru, în carele nezmintitŭ credem, și pentru al căruĭa nume nespusele rele și grele trag și pat eĭ și toțĭ câțĭ sûnt supușĭ *varvareĭ* puterĭ.» Ib. 126 «graĭul groaznicŭ și spăĭmosŭ, și după *varvarul* lor graiŭ, era și tare de ureche.» Pr.[3] 383, 37 «Episcopul carele nu se va întoarce la scaun pentru năpădirea *varvarilor*, acela unde va fi acolo să-șĭ țĭĭe scaunul.» - *Vărvărie* s. f.: barbarie, ignorance. Pr.[3] 423, 11 «avea și feciorii luĭ cinste și slavă, ce nicĭ unul nu sporea întru *pedeapsa* și bunătatea tătâne-său, numaĭ ce avea obiceĭŭ înpotrivă nepedeapsa, nefolosința, neiscusirea și *vărvăria*.»

- Βάρβαρος, ὁ. Psl. varŭvarŭ, varŭvarija idem. Introdus pe cale culturală.

Vasilisc, *vasiliscă* (pl.-ĭ), s. m. și f.: basilisc. - Ps. Sch. 301, XC, 13 «spre aspidă și *vasiliscă* calci, și calci leu și zmăulŭ.» *Gavriil: Sf. Nifon* (1654 Gast. I 171) «și cum apucă domniĭa îndată să dezbrăcă lupul de pielea oi, și-ș astupă urechile, ca aspida și ca *vasiliscul.*» Let. K. 91 «atuncea deci uniĭ dentr'înșiĭ nu domnĭ sau oamenĭ se parŭ că aŭ fost, ci mai răi și maĭ cruḑĭ de cât fearele cele nedumesticite și mănioase, și de cât aspidele și *vasiliscĭĭ.*

- Βασιλίσκος, ὁ, an imaginary reptile Soph. Psl. vasiliscŭ idem.

Z

Zahăr s. m.: sucre. - Let. K. 60 «...de grâu, de vinŭ bunŭ și ușorŭ, de unt-de-lemnŭ mare bivșug: poame de tot felul: chitri, năramze, alămâi, *zahar...*»

- Ζάχαρι, τό. D. C. Psl. zaharŭ sacharum.

Zizànie (pl.-iĭ), ivraie, zizanie. Neghină, zavistie. *Prav. de Târg.* (1652 Gast. I 158) «că de cândŭ aŭ încăputŭ cărțile pravoslavieĭ la măna ereticilorŭ, eĭ n'au lipsitŭ a nu băga căte-ceva zizaniĭ. Pr.[3] 140 canoanele pre care sûnt făcute pre numele sfinților și slăviților apostolĭ... poruncim și noĭ să se ție întărite... că într'acelea multe taĭne, *zizaniĭ* și gunoaĭe de zmintcală aŭ băgat zlocestiviĭ.»

- Ζιζάνιον, τό, Psl. zizanije zizanium.

Zòdie s. f.: signe du zodiaque, constellation, d'après la quelle le peuple prédit le sort du nouveau-né. Pr.[3] 435 «va să ḑică... că nici naștere a oaminilor și stihiilor careie se fac, nice nărocul ĭaste adeverit, că de-ar fi adeverit nașterea omenilor pre *zodiĭ* și pre nǎroc, când vine urgie a lui Dumneḑău n'ar muri într'un ceas 100 sau 200 sau 1000 de oamenĭ.»

- Ζώδιον, τό. Psl. zodŭ, zodiacus. D. C.: Zodiae, nomen inditum in 12 sectiones diviso, quas vulgus ζώδια seu *signa* vocat.»

Zugràv s. m. peintre. De unde: - *Zugrăvèsc* vb. peindre, dessiner. Let. K. 50 «și pre acest Ianan, Greciĭ și Latiniĭ îl numĭau Ianus,

și-l *zugrăvia* cu doă frunțĭ și cu doă obraze.» Ib. 114 «ci și avuțiĭ se perd, și domniĭ să strică, și împărațiĭ să mută și să strămută; și toate ca acestea uniĭ perḑând, alțiĭ găsind, de la uniĭ fugind la alțiĭ nemerind orbul noroc, cum îĭ ḑicŭ și-l *zugrăvescŭ.*» Pr.[2] 58 «cela ce va *zugrăvi* chipurĭ de oamenĭ cu rușine și cu ocară asupra lor și maĭ vrătos când le va pune la vre-un loc să vază mulțĭ, să se cérte ca și ceĭalalțĭ.» - *Zugrăvie* s. f.: peinture. Pr.[3] 390, 96 «*zugrăviile* carele îndeamnă vederea omuluĭ către răotățĭ să nu să zugrăvească, ĭar cine va călca aceasta să se afurisească.»

- Ζωγράφος, ὁ, pictor; ζωγραφία, ἡ, pictura. Psl. *zografŭ*, *zugravŭ*; idem.

INDEX

DE CUVINTELE COPRINSE ÎN VOCABULAR

A

C

U

V

Z

